

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie (N1301)

Studijní obor: Učitelství geografie pro SŠ (UNZ)

Bc. Lenka Morová

**AUDIOVIZUÁLNÍ UKÁZKY JAKO PROSTŘEDEK
GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ**

**AUDIOVISUAL DEMONSTRATIONS AS A PART OF
TEACHING GEOGRAPHY**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Tomáš Matějček, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 28. června 2018

Podpis autora

Poděkování:

Ráda bych poděkovala svému školiteli RNDr. Tomáši Matějčkovi, Ph.D. za ochotu, všestrannou pomoc a cenné rady, které mi poskytl během tvorby diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat osloveným pedagogům a studentům, a také všem, kteří jakýmkoliv způsobem přispěli k dokončení této práce, za jejich ochotu a poskytnutou pomoc.

ABSTRAKT

AUDIOVIZUÁLNÍ UKÁZKY JAKO PROSTŘEDEK GEOGRAFICKÉHO VZDĚLÁVÁNÍ

Diplomová práce je zaměřena na využívání audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu. První část práce je věnována teoretickým východiskům, která seznamuje s cílem práce, zvolenou metodikou, vysvětluje pojem audiovizuální ukázky a uvádí zásady a možnosti práce s nimi. Druhá část práce shrnuje výsledky kvalitativně pojatého výzkumu, který byl proveden formou polostrukturovaných rozhovorů s vybranou skupinou pedagogů a rozhovorů v ohniskových skupinách s vybranými žáky. Cílem praktické části bylo pomocí polostrukturovaných rozhovorů zjistit a shrnout dosavadní zkušenosti vybraných pedagogů s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu. Zejména bylo cílem zjistit, jak často, za jakých podmínek a jakým způsobem audiovizuální ukázky ve své výuce využívají, jaké jsou jejich výhody, nevýhody, příležitosti a možná úskalí. Druhým dílčím cílem bylo, pomocí polostrukturovaných rozhovorů s ohniskovými skupinami žáků, zjistit zkušenosti jednotlivých žáků vybraných pedagogů s audiovizuálními ukázkami ve výuce zeměpisu, resp. jaký přínos pro žáky audiovizuální ukázky mají.

Klíčová slova: audiovizuální ukázky, moderní didaktické prostředky, výuka zeměpisu, polostrukturované rozhovory, učitel, žák

ABSTRACT

AUDIOVISUAL DEMONSTRATIONS AS A PART OF TEACHING GEOGRAPHY

This diploma thesis is focused on using audiovisual demonstration as a part of teaching geography. The theoretical part is dedicated to theory of methodology and aims of thesis, to interpretation of term audiovisual demonstration and its principle and possibilities of work. The second part of thesis is dedicated to qualitative research activities, include interviews with teacher and students. The aim of the diploma thesis is to clarify and summarize experience of teacher with an audiovisual demonstration in their teaching geography. Especially how and when they using them, its advantages, disadvantages, contributions and potential risks. The second part of the aim is clarify and summarize experience of students with and audiovisual demonstration in geography. Especially how audiovisual demonstration can help them in learning, what is their contributions to students.

Key words: audiovisual demonstration, modern teaching, teaching of geography, interviews, teacher, student

OBSAH

1	ÚVOD	9
2	TEORETICKÁ VÝCHODISKA	11
2.1	Stručný historický vývoj audiovizuálního obrazu	11
2.1.1	Průlom v pohybu	11
2.1.2	Počátky moderního filmu	11
2.1.3	Pohyblivý obraz se zvukem.....	12
2.2	Pojem „audiovizuální“	13
2.2.1	Typologie audiovizuálních děl	14
2.3	Audiovizuální ukázky jako součást vzdělávacího procesu	14
2.3.1	Audiovizuální ukázky vhodné do vyučovacích hodin zeměpisu .	15
2.3.1.1	Dokumentární filmy.....	15
2.3.1.2	Výukové filmy	15
2.3.1.3	Zprávy (audiovizuální produkce zpravodajského, publicistického aj. charakteru).....	16
2.3.1.4	Animace.....	16
2.4	Audiovizuální ukázky jako vyučovací metoda	16
2.4.1	Zařazení audiovizuálních ukázek do klasifikace metod	17
2.4.2	Vyučovací metody podle zapamatovatelnosti	19
2.4.3	Didaktický aspekt práce s audiovizuálními ukázkami	20
2.4.4	Proč zařazovat audiovizuální ukázky do výuky	21
2.4.5	Rizika a úskalí spojená s audiovizuálními ukázkami	21
2.4.6	Možnosti práce s audiovizuálními ukázkami ve výuce.....	22
2.5	Promítání audiovizuálních ukázek a autorský zákon ve školství	23
2.6	Audiovizuální a filmová výchova	24
2.7	Přehled předchozích výzkumů.....	25

3	VÝZKUMNÁ ČÁST	27
3.1	Cíle výzkumné části.....	27
3.2	Výzkumné otázky	27
3.3	Úkoly práce	28
4	METODIKA VÝZKUMU	29
4.1	Použité metody	29
4.2	Charakteristika výzkumného souboru.....	29
4.3	Zpracování dat	30
4.4	Polostrukturované rozhovory s pedagogy	30
4.5	Polostrukturované rozhovory s žáky.....	32
5	VÝSLEDKY ŠETŘENÍ	33
5.1	Výsledky z polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy.....	33
5.1.1	Vyhodnocení dosažených výsledků z polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy	39
5.2	Výsledky z polostrukturovaných rozhovorů se žáky	42
5.2.1	Vyhodnocení dosažených výsledků z polostrukturovaných rozhovorů se žáky	45
6	DISKUZE VÝSLEDKŮ	47
7	ZÁVĚR.....	48
8	POUŽITÉ ZDROJE	49
9	SEZNAM TABULEK	53
10	SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	54
11	SEZNAM PŘÍLOH	55

1 ÚVOD

Téma diplomové práce, která nese název *Audiovizuální ukázky jako prostředek geografického vzdělávání* jsem si vybrala ze dvou důvodů. Prvním důvodem je aktuálnost audiovizuálních ukázek. Podlé mého názoru je téma využívání moderních prostředků ve výuce v dnešní době stále aktuálnější, a to proto, že společnost za poslední roky zaznamenala obrovský pokrok v technologické revoluci. Nové technologie a digitalizace se staly součástí každodenního života mladých lidí (studentů), ale také ostatních jedinců v produktivním i poproduktivním věku. To, jakým způsobem ovlivňují naše životy, je otázka pro každého z nás. Je nutno říci, že určité věci mohou výrazně usnadnit, avšak jsou s nimi spojená i rizika, kterých by si měl být každý z nás vědom. Ve své práci jsem se věnovala těm pozitivnějším okolnostem moderních prostředků ve výuce, a to tím, že mohou výuku a předávání nových informací žákům podstatně ulehčit, usnadnit a zpestřit. Černá tabule a zpětný projektor již naštěstí nejsou jediným prezentačním prostředkem ve školách.

Tak jako se staly nové technologie součástí každodenního života nás všech, nacházejí své místo také ve výuce. Tak jako se vyvíjí lidská společnost, měl by se vyvíjet i vyučovací proces ve školských zařízeních. Stav dnešní společnosti a okolnosti spojené s technologickou revolucí mě vedly ke zpracování tématu této diplomové práce, jejímž zpracováním jsem chtěla na vybraném vzorku dnešních pedagogů zjistit, zda a jakým způsobem, jak často využívají moderní prostředky, konkrétně tedy audiovizuální ukázky, ve své výuce zeměpisu. Druhým důvodem, proč jsem si vybrala toto téma, bylo zprostředkování nebo spíše inspirování dnešních i budoucích pedagogů zeměpisu v této oblasti, jakýmsi shrnutím dobré praxe oslovených vyučujících v oblasti využívání audiovizuálních ukázek, ale také poukázáním na jejich možná rizika a úskalí. Z tohoto důvodu bude diplomová práce a její obsah patřit dnešním a budoucím pedagogům zeměpisu, kteří do své výuky zařazují nebo v budoucnu budou zařazovat audiovizuální ukázky.

Cílem této diplomové práce je prostřednictvím vlastního kvalitativně zaměřeného výzkumu zjistit a shrnout dosavadní zkušenosti vybraných pedagogů s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu. Zejména zjistit odpovědi na výzkumné tyto otázky: jak často, za jakých podmínek a jakým způsobem audiovizuální ukázky ve své výuce využívají? V čem spočívají jejich výhody, nevýhody, příležitosti

a možná úskalí? Druhým dílčím cílem práce je zjištění zkušeností jednotlivých žáků vybraných pedagogů s audiovizuálními ukázkami ve výuce zeměpisu a zodpovědět tyto výzkumné otázky. Jaký přínos pro žáky audiovizuální ukázky v hodině mají a zda jim pomáhají v učení? Jak dlouhé ukázky a které typy ukázek považují žáci za nejvhodnější?

Pro získání odpovědí na výzkumné otázky a dosažení výše zmíněných cílů diplomové práce, jsem zvolila kvalitativně zaměřenou výzkumnou činnost, konkrétně polostrukturované rozhovory s vybranými pedagogy a rozhovory v ohniskových skupinách jejich žáků, jež proběhly na daných školách, kde jednotliví pedagogové vyučují. Výzkumu a následné prezentaci dosažených výsledků z rozhovorů se věnuje druhá část práce, která navazuje na část první. První část diplomové práce je věnována teoretickým východiskům, které se opírají o poznatky z prostudované literatury. Teoretická část seznamuje čtenáře (zejména pedagogy) s cílem diplomové práce, dále se zvolenou metodikou, vysvětluje pojem audiovizuální ukázky, uvádí hlavní typy audiovizuálních ukázek vhodných do výuky zeměpisu a hlavní zásady a možnosti práce s audiovizuálními ukázkami ve výuce. Poslední část teoretické části je věnována kvalitativním metodám výzkumu. Popisuje zejména použitou metodiku pro získání a zpracování dat v části praktické.

2 TEORETICKÁ VÝCHODISKA

2.1 Stručný historický vývoj audiovizuálního obrazu

K rozvoji audiovizuálního obrazu, jako technickému vynálezu, jako druhu umění, kulturního, společenského a hospodářského fenoménu došlo koncem 19. století. Historie audiovizuálního obrazu se začala psát teprve před nějakými 130 lety, avšak i za tak krátké období stihl pohyblivý obraz nebo také film a jeho tvůrci učinit obrovský pokrok (Thompsonová, Bordwell, 2011).

2.1.1 Průlom v pohybu

Ve svých počátcích nevzniká audiovizuální dílo okamžitě jako jakýsi umělecký výraz, ale je novou, originální a zcela specifickou formou kineticky-vizuálního sdělení. Statickou fotografii najednou obohatil pohyb. Tento průlom byl pro vznik budoucího filmu a dalších audiovizuálních děl rozhodujícím. Aby bylo možno fotograficky nebo kreslířsky zachycené obrazy rozpohybovat, byla potřeba objevit zvláštní charakteristickou vlastnost oka, tzv. setrvačnost zrakového vjemu. To, že dnes vnímáme promítání různých videí jako „živý obraz“ spočívá v optickém klamu. Filmový pás sestává z řady po sobě následujících statických obrázků, které zobrazují pohyb po maličkých krocích. Když tyto jednotlivé obrázky lidské oko vnímá v rychlém sledu – optimální je 24 snímků za sekundu, splynou tak do plynulého živého obrazu a můžeme jej vnímat jako souvislý děj. (Enviroexperiment, 2017).

2.1.2 Počátky moderního filmu

Roku 1895 francouzští bratři Lumièrové (často nazýváni jako „otcové moderního filmu“), vynálezci prvního kinematografického přístroje, uskutečnili první veřejné promítání dokumentárního filmu pro více lidí. Jednalo se o krátký padesátisekundový film, který zachycoval příjezd lokomotivy na nádraží. Krátká ukázka měla sloužit především k propagaci jejich nového technologického vynálezu. Při sestavování kinematografu se nechali inspirovat pracemi amerického vynálezce T. A. Edisona a jeho britského asistenta L. Dicksona, kteří již v roce 1890 sestavili v Edisonově laboratoři první motorem poháněnou filmovou kameru zvanou kinetoskop. První veřejná prezentace filmu v USA s použitím kinetoskopu proběhla v Edisonově laboratoři roku 1891 s názvem „Dicksonův pozdrav“. Oproti kinematografu nebyl kinetoskop schopen promítat obraz na plátno, ale pouze pomocí

kukátka pro jednoho člověka. V tomto průlomů byl kinematograf bratrů Lumièrů mnohem pokrokovější (Thompsonová, Bordwell, 2011).

Tyto první promítané filmy, nejen od T. A. Edisona a L. Dicksona a bratří Lumièrů, byly charakteristické zachycováním běžného každodenního života. Kromě filmů zachycujících běžný život se později začaly promítat také záběry ze zahraničních cest, které začali bratři Lumièrové podnikat a kde natáčeli tamní obyvatele a krajinu. Promítání záběrů z mnoha navštívených zemí daly vzniknout žánru cestopisného dokumentu (Thompsonová, Bordwell, 2011).

Na přelomu 19. a 20. století, se trend filmové tvorby začal rozšiřovat téměř po celé Evropě. Vznikala nová filmová studia, např. ve Velké Británii, Dánsku nebo Itálii. V USA bylo otevřeno první filmové studio v roce 1909 a nebylo to nikde jinde než v současném jádru filmového průmyslu, v jedné čtvrti města Los Angeles, v Hollywoodu (Thompsonová, Bordwell, 2007).

První kinematografická projekce v českých zemích se uskutečnila v Karlových Varech roku 1896 a pořádal ji zástupce bratrů Lumièrů, pan Goldschmith z Vídně. Z kinematografu francouzských bratrů se mohli obyvatelé Karlových Varů těšit pouze týden (Slovák, 2011).

2.1.3 Pohyblivý obraz se zvukem

Ve svých počátcích byla audiovizuální díla němá, bez nahraného zvuku. Avšak postupem času byla potřeba rychle se rozvíjící trend promítání nějakým způsobem posunout dále ve vývoji. Aby se snáze divákovi pochopila myšlenka dosud němých audiovizuálních ukázek, byly mezi filmové obrazy vkládány zvláštní záběry s nápisy, v dnešní době bychom je označily jako titulky. Často se také objevovalo i „živé“ dabování, neboli recitování dialogů probíhajících na plátně, o které se postarali herci v zákulisí. Dalším problémem byl také hudební doprovod. O první hudební doprovod se v tehdejší době postaraly soudobé technické vynálezy jako například gramofon či živý orchestr, častěji pianista, který audiovizuální díla hudebně doprovázel nejen různými zvukovými efekty, ale také se postaral o přehlušení hluku z promítající aparatury či ulice (Beierová, 1995).

Experimentů, jak dostat zvuk do pohyblivého obrazu a zvláště ho synchronizovat spolu s obrazem bylo, jak je již výše zmíněno, opravdu mnoho. Za

průlom v této oblasti se považuje film amerického filmového studia Warner Bros *Jazzový zpěvák* (v ang. *The Jazz Singer*) z roku 1927. Jedná se o první zvukový snímek, kde byla použita nová technologie, nový přístroj vycházející z fonografu, který umožňoval zaznamenat zvuk přímo na filmovou desku. Audiovizuální dílo se tak stalo zcela dokonalým (Kupšć, 1999).

Zatímco v první polovině 20. století dominovalo zprostředkování audiovizuálního díla výlučně kinematografem, ve druhé polovině 20. století se učinil další obrovský pokrok a audiovizuální díla se dostala na obrazovky nového vynálezu, televizoru. O pár let později se tato technika posunula dále, a to s využitím videotechniky. Avšak ani tento pokrok nebyl pro budoucí generaci uspokojivým a postupem času se v oblasti audiovize rodily stále nové pokrokovější technologie, zejména rozvoj počítačů, internetové sítě a digitalizace dat, které pomocí nových formátů obrazu a zvuku s sebou přinesly zatím poslední etapu v evoluci audiovize (Krátká, Vacek, 2008, s. 7).

2.2 Pojem „audiovizuální“

Pojem „audiovizuální“ definuje slovník cizích slov jako: „*sluchový a zrakový*“, „*nebo „související se záznamem, uchováním a reprodukcí zvuku a obrazu.“* (Klimeš, 2010). Pro audiovizuální sdělení je tedy hlavní podmínkou, aby působilo na člověka a jeho mozek tzv. multisenzoricky (tj. aby oslovovalo více smyslů najednou, v tomto případě tedy zrak a sluch).

Další pojem související s pojmem audiovizuální je „*audiovizuální technika*“, do kterého Andragogický slovník zahrnuje především: „*pomůcky a technická zařízení (akusticko- optická), umožňující záznam, uchovávání, předávání a tím i příjem informací zrakem a sluchem současně* (Průcha, Veteška, 2014). Moderní technologie dnes podstatně změnily možnosti předávání audiovizuálních děl, jak pro širokou veřejnost, tak zejména v oblasti pedagogiky. S rozvojem techniky, tak vznikla celá řada nových technologií, které umožnily obohatit a zlepšit možnosti předání nového učiva studentům. V posledních letech proběhla na většině školských zařízení multimediální rozšíření učeben. Toto rozšíření v sobě nese vybavení novou audiovizuální technikou zajišťující tak efektivnější předávání audiovizuálních ukázek (např. datové projekory, projekční plátna, interaktivní tabule, vizualizéry apod.)

„*Audiovizuální dílo*“ v této práci používáno takéž pojmu „*audiovizuální ukázka*“ je mezinárodní normou ISO 15706-1:2002 (2008) definováno jako: „*dílo sestávající ze sledu spojených obrazů, s nebo bez doprovázejícího zvuku, jež je určeno k zobrazení jako pohyblivý obraz prostřednictvím příslušných zařízení*“

2.2.1 Typologie audiovizuálních děl

Audiovizuální díla jsou v současnosti jednoznačně identifikována pomocí trvalého mezinárodního identifikátoru ISAN v rámci stejnojmenného registračního systému. (Mezinárodní agentura ISAN, s. 9-10.)

- Komerční a reklamní filmy
- Dokumentární filmy
- Výukové filmy
- Celovečerní filmy
- Zprávy (audiovizuální produkce zpravodajského, publicistického aj. charakteru)
- Krátké umělecké filmy včetně animovaných děl tzv. animací (s kratší délkou než u celovečerních filmů)
- Televizní filmy určené k televiznímu vysílání
- Záznamy živých událostí (politických, volebních aj.)
- Multimédia (audiovizuální díla s interaktivními komponentami)
- Záznamy provedení uměleckých děl (oper, koncertů aj.)
- Dramatická a komediální seriálová audiovizuální díla (zejména televizní seriály aj.)
- Záznamy sportovních událostí a související sportovní pořady
- Další televizní zábavné pořady (magazíny, soutěže aj.)
- Hudební videoklipy

2.3 Audiovizuální ukázky jako součást vzdělávacího procesu

Jak již bylo zmíněno v předešlé kapitole, audiovizuální způsob předávání nových informací studentům se již stal nezbytnou součástí vzdělávacího procesu ve školách. S příchodem digitální revoluce v 21. století se změnil každodenní život každého z nás. Můžeme říci, že žijeme v „digitálním světě“ plném nových technologií, které ať už chceme nebo ne nás ovlivňují a jsme s nimi v každodenním kontaktu. Není

divu, že se tak audiovizuální ukázky dostaly i do prostředí školských zařízení, kde mohou nejen jakýmkoliv způsobem umožnit způsob předávání informací studentům, zpestřit výuku, ale také zastávat funkci jako doplňující didaktická metoda.

2.3.1 Audiovizuální ukázky vhodné do vyučovacích hodin zeměpisu

2.3.1.1 Dokumentární filmy

Bohužel doposud neexistuje jednotná definice, která by definovala pojem dokumentární film. Na problémy s definicí dokumentárního filmu poukazují téměř všichni teoretikové, kteří se o jeho definici pokusili. Paradoxní situaci trefně vystihuje Sklenář (1974, s. 5.) „*Chcete na počátku nějakou definici? Máte ji mít. Budeme mluvit o dokumentu, tedy si řekněme, co to dokument je. Nuže: „dokument je dokument!“*

Jedním ze způsobů, kterým se filmoví teoretici tradičně pokoušejí definovat dokument, je jeho vymezení vůči hranému filmu. Jednoduchou poučku uvedl Gauthier (2004, s. 10.) : „*Dokument je skutečnost, hraný film je fikce.*“

Nichols (2010) ve své první kapitole knihy vytváří ucelenou definici dokumentárního filmu: „*Dokumentární film vypráví o situacích a událostech týkajících se skutečných lidí (sociálních herců), kteří nám představují sami sebe v příbězích, jež nám přibližují věrohodnou představu o zobrazovaných životech, situacích a událostech či pohled na ně. Specifické hledisko filmového tvůrce nevytváří fikční alegorii, ale spíše zprostředkovává přímý vhled do žitého světa.*“

Můžeme tedy z předcházejícího tvrzení vyvodit, že dokumentární film je druh nebo žánr filmu, jehož hlavním cílem je dokumentace a zprostředkování skutečnosti. Snímáním reality se tak odlišuje od hraného filmu.

Druhů dokumentárních filmů, které jsou použitelné ve školní praxi, je opravdu mnoho. Pro předmět zeměpis by se daly zařadit např. různé cestopisné dokumentární filmy, sociální dokumentární filmy, přírodovědné dokumentární filmy apod.

2.3.1.2 Výukové filmy

Jde o typ účelového filmu, u kterého zcela převažuje poznávací funkce. Široká možnost použití filmu při výuce vyplývá ze specifických možností filmu, který může pomocí časosběrného natáčení zhustit na několik minut průběh procesu, trvajících celé týdny a měsíce. Rychloběžným natáčením se dají naopak zachytit jevy, které pro jejich krátkodobost a rychlost lidské oko nepostřehne – např. výbuch sopky. Podobně je

možné přiblížit divákovi natáčený objekt pomocí zvětšení, jakýkoliv jev lze na filmovém pásu zastavit a znovu zopakovat atd.

Výukový film ve školní praxi slouží na školách nejrůznějších stupňů především jako prostředek nebo doplněk výuky. Je přizpůsoben školnímu vzdělávacímu programu, většinou názorně dokumentuje probíranou látku, hlavně z technických a přírodovědných oborů. (Rezek, 2018).

2.3.1.3 Zprávy (audiovizuální produkce zpravodajského, publicistického aj. charakteru)

Podle Šmejkal (2010) je zpravodajství: „*organizované informování, zpravování publika o událostech a informacích. Mělo by být rychlé, přesné, objektivní, vyvážené, nepředpojaté a poctivé při výběru.*“

Ve školní praxi, v předmětu zeměpis se dají ve výuce využít krátké reportážní zprávy např. o nějaké přírodní katastrofě, politických událostech, celosvětovém dění apod.

2.3.1.4 Animace

Animace je video tvořené zpravidla několika statickými obrázky. Při rychlém zobrazování těchto statických obrázků za sebou se vytvoří plynulý pohyb a vznikne tak animace (Kaplánek, 2013).

Ve školní praxi, ve výukovém předmětu zeměpis lze animace hojně využívat pro znázornění některých obtížně představitelných jevů např. zemětřesení, pohyb litosférických desek, sopečná činnost, pohyby země apod.

2.4 Audiovizuální ukázky jako vyučovací metoda

Efektivita vyučovacího procesu závisí na správném vytyčení cílů i volbě obsahu vyučovací jednotky. S cílem a obsahem vyučovací jednotky úzce souvisí výběr vhodné vyučovací metody. Vhodná volba vyučovací metody je rozhodujícím prostředkem k dosažení vytyčených cílů vyučovací jednotky. Vyučovací metodu je tedy potřeba chápat v obecně komplexnější rovině, jelikož má nejen teoretický, ale i praktický význam pro výchovně-vzdělávací proces (Vališová, Kasíková, Bureš, 2011).

Využití audiovizuálních ukázek ve vyučovacích jednotkách je jednou z možností, jak obohatit proces každodenního vyučování. Jejich zařazením do výuky podněcujeme u žáků navození změn v myšlení, v dovednostech, v postojích a

psychických procesech s cílem dosáhnout u žáků rozšíření okruhu vědomostí, dovedností, postojů aj. Tento proces změn je složitý otevřený systém vzájemných interakcí učitele, žáků a vnějšího prostředí. Obecně se uznává těchto několik fází vyučovacího procesu: motivace, expozice, fixace, diagnóza a aplikace. Nejvhodnější a neúčinnější je zařadit audiovizuální ukázkou do motivační, expoziční či fixační fáze vyučovacího procesu. Pokud je audiovizuální ukázkou takto použita, stává se vyučovací metodou (Maňák, Švec, 2003, str. 13).

V souvislosti s vyučovacími metodami úzce souvisí již zmíněný cíl vyučovací jednotky. Pomocí vhodně zvolené metody dosáhneme předem zvoleného přiměřeného cíle vyučovací jednotky. Použitím audiovizuálních ukázek, jako vyučovací metody, sledujeme též dosažení určitých cílů. Jeden z cílů audiovizuálních ukázek ve vztahu k žákům je cíl kognitivní, kde se rozvíjí poznávací procesy žáka, týkající se jak poznatků, tak rozumových (mentálních) dovedností. Druhým cílem je cíl afektivní, utvářející hodnoty a postoje žáka. Audiovizuální ukázkou může také fungovat jako motivační prostředek, který směřuje žáky ke splnění dílčích nadřazených cílů vyučovací hodiny. Třetím cílem je tedy cíl motivační (Vališová, Kasíková, Bureš, 2011).

2.4.1 Zařazení audiovizuálních ukázek do klasifikace metod

Pokud bychom chtěli zmínit komplexní a všeobecnou klasifikaci vyučovacích metod, byl by to nesplnitelný úkol, neboť je třeba zahrnout velké množství rozdílných a složitých dějů. Z toho důvodu se setkáváme s různými klasifikacemi výukových metod od různých autorů. Zde uvedu jeden ze způsobů taxonomie výukových metod, kterou vytvořili autoři Maňák a Švec (2003). Klasifikace byla vytvořena na základně rozdělení výukových metod do tří skupin podle zvyšující se složitosti edukačních vazeb:

Tabulka 1 Taxonomie výukových metod dle Maňák a Švec (2003)

<u>1. Klasické výukové metody</u>
1.1. Metody slovní
1.1.1. Vyprávění
1.1.2. Vysvětlování

1.1.3. Přednáška
1.1.4. Práce s textem
1.1.5. Rozhovor
1.2. Metody názorně-demonstrační
1.2.1. Předvádění a pozorování
1.2.2. Práce s obrazem
1.2.3. Instruktaž
1.3. Metody dovednostně-praktické
1.3.1. Napodobování
1.3.2. Manipulování, laborování a experimentování
1.3.3. Vytváření dovedností
1.3.4. Produkční metody
<u>2. Aktivizující metody</u>
2.1. Metody diskusí
2.2. Metody heuristické, řešení problémů
2.3. Metody situační
2.4. Metody inscenační
2.5. Didaktické hry
<u>3. Komplexní výukové metody</u>
3.1. Frontální výuka
3.2. Skupinová a kooperativní výuka
3.3. Partnerská výuka
3.4. Individuální a individualizovaná výuka, samostatná práce žáků
3.5. Kritické myšlení
3.6. Brainstorming

3.7. Projektová výuka
3.8. Výuka dramatem
3.9. Otevřené učení
3.10. Učení v životních situacích
3.11. Televizní výuka
3.12. Výuka podporovaná počítačem
3.13. Sugestopedie a superlearning
3.14. Hypnopedie

Z výše uvedeného přehledu vyučovacích metod vyplývá, že zařazení audiovizuálních ukázek do tohoto systému nebude zcela jednoznačné. Audiovizuální ukázky mohou být totiž zařazeny do více kategorií uvedených metod, záleží na tom, jak je ukázka ve výuce uchopena a jakým způsobem se s ní pracuje. Například krátkou ilustrační ukázkou bez dalšího využití bychom zařadili mezi názorně-demonstrační metody. Pokud s ukázkou aktivně v hodině pracujeme a zapojujeme do práce s ní především samotné žáky tak využíváme vícero metod (např. diskusní metody, kooperativní a skupinovou výuku, samostatnou práci žáků, kritické myšlení, televizní výuku apod.) Abychom tak zajistili komplexnější využití výukových metod a rozvíjeli u žáků vyšší formy myšlení, je nezbytné s audiovizuální ukázkou po zhlédnutí dále pracovat a zahrnout do práce s ní zejména žáky.

2.4.2 Vyučovací metody podle zapamatovatelnosti

Podle různých výzkumů týkajících se efektivity zapamatování učiva se zjistilo, že si nejvíce zapamatujeme to, co se pokoušíme naučit druhé (Vohradský a kol., 2009)

- 5 – 10 % toho, co slyšíme
- 15 % toho, co vidíme
- 20 % toho, co současně vidíme a slyšíme
- 40 % toho, o čem diskutujeme

- 80 % toho, co přímo zažijeme nebo děláme
- 90 % toho, co se pokoušíme naučit druhé

Využití jednoduchých audiovizuálních ukázek ve výuce by tedy podněcovalo u žáků zapamatování nejméně 20 % učiva. Kdybychom zahrnuli další doplňující aktivity a metody, mohly by tak audiovizuální ukázky umožnit mnohem větší procento zapamatování dané látky.

2.4.3 Didaktický aspekt práce s audiovizuálními ukázkami

V této kapitole se pokusím nastínit hlavní zásady při práci s audiovizuálními ukázkami. Při výběru ukázky je za potřebí, dbát na několik obecných pravidel, aby byla ukázka jako nositel učební informace směřující ke konkrétnímu výukovému cíli srozumitelná. Několik zásad při práci s ukázkami uvádí Maňák a Švec (2003):

- 1) Zajištění návaznosti na předchozí obsahové představy žáků (tzv. pozitivní transfer) a respektování jejich možného účinku na další učení žáků (tzv. negativní transfer).
- 2) Vynechání nedůležitých podrobností a informací v ukázce (úsek přeskočit nebo z ukázky zcela vymazat).
- 3) Nejdůležitější poznatky by měly být podány kontrastně, měly by také v obraze plošně převládat.
- 4) Vizuelní pozornost žáků je nutno řídit verbálními pokyny nebo doplňující aktivitou (úkoly, pracovní list, diskuze).

Další zásady a rady při práci s audiovizuálními ukázkami uvádí Hnát (1972), který konstatuje: *“vyučovací hodinu vede učitel...film (audiovizuální ukázka) mu slouží pouze k doplnění, dokreslení, prohloubení poskytované informace. Podává tudíž dílčí, doplňující, úsekovou a nikoli komplexní informaci. Jako moderní sdělovací prostředek nechce nahrazovat nejen učitele, ale ani jakékoliv jiné prostředky a metody...naopak je chce rozšiřovat a doplňovat. Výukový film jakožto názorná pomůcka předpokládá přítomnost učitele, který jediný jej dokáže včlenit do výuky a může také nahradit závažný nedostatek filmu- zpětnou vazbu.“*

Ledvinka (1970) ve své studii uvádí též zásady, co by měla jakákoliv audiovizuální ukázka obsahovat. Při výběru ukázky by měl pedagog zhodnotit, zda titulek nebo komentář neruší jakkoliv vizuelní informaci, ale naopak ji podporuje.

Zvuk v ukázce usnadňuje výklad i porozumění ději. Také dokresluje obraz prostředí (např. hučení vodopádu, vichřice, sopečná činnost apod.), proto je nedělitelným doprovodem ukázky a neměl by zde chybět. Nejen u detailních záběrů, ale po celou dobu ukázky by měla být dostatečná časová prodleva mezi střídajícími se obrazy, aby divák pochopil a měl možnost porozumět předávané informaci. Ukázky by měly ukazovat pouze to, co je pro žáky v danou chvíli podstatné a časově úměrné. Audiovizuální obraz by měl usnadňovat pochopení, doplnit výklad, vytvářet správné představy o tvarech předmětů, příčinách jevů, doplnit a obohatit současné představy.

2.4.4 Proč zařazovat audiovizuální ukázky do výuky

Audiovizuální ukázky jsou jednou z moderních forem vyučování. Postupem času se staly jednou ze vzdělávacích metod a jejich využívání ve výuce má rozhodně své opodstatnění. Proč by tedy měl pedagog zařazovat audiovizuální ukázky do výuky zeměpisu? Následující přehled vychází z vlastního expertního odhadu, který není v dostupné literatuře přehledně zpracován, a který bude následně ověřen výzkumem.

- Audiovizuální ukázkou, vhodně vybranou, lze za krátký čas relativně mnoho ukázat a předat poměrně hodně informací. Může sloužit jako doplňující, prohlubující prostředek (doplnění výkladu).
- Možnost vizualizace, lepší představivost a snazší pochopení některých témat, které jsou pro žáky obtížně představitelné (např. pohyby země, sluneční soustava, pohyby litosférických desek, sopečná činnost apod.)
- Představují možnost, jak zprostředkovat zážitek z nepoznaných či nedostupných míst. Představení a nahlédnutí do života jiných lidí, poznávání odlišných kultur a přírody (např. dokumentární cestopisné filmy apod.)
- Možnost využití v rámci průřezového tématu Mediální výchova. Propojení s uměleckými předměty a realizace vlastní tvorby audiovizuálního díla ze stran žáků.

2.4.5 Rizika a úskalí spojená s audiovizuálními ukázkami

Po předchozím vlastním shrnutí přínosů a jistých výhod, které audiovizuální ukázky mohou přinášet, musíme uvést i několik možných rizik, na které by měl pedagog brát zřetel, pokud se rozhodne ukázkou zařadit do výuky. Následující přehled,

stejně jako předchozí, vychází z vlastního expertního odhadu, který není v dostupné literatuře přehledně zpracován, a který bude ověřen výzkumem.

- Jednou z nevýhod většiny ukázek může být jejich časová náročnost. Ne vždy se povede sehnat časově vhodnou ukázkou, tak aby byla svou délkou ideální do vyučovací hodiny. Jednou z možností je sestřihání ukázky, což může být pro pedagogy časově i technologicky náročné. Problém s časovou náročností se pak může promítnout i do nepozornosti žáků.
- Možná ztráta pozornosti u žáků během sledování ukázky. V tomto případě je nutné pro žáky vždy zapojit doplňkovou aktivitu, která bude spočívat ve vypracování např. pracovního listu nebo otázek a zajistit tím tak jejich pozornost během ukázky. Tomuto úskalí můžeme i trochu předejít tím, že vybereme ukázkou, která žáky nějakým způsobem zaujme a udrží jejich pozornost sama o sobě, avšak nikdy se nám nepovede zaujmout každého žáka ve třídě. Proto je nutná doplňková aktivita. Žák je třeba vést ke správnému sledování ukázek, aby nepovažovali promítání ukázky za odpočinkovou část hodiny.
- Absence audiovizuálních ukázek k některým probíraným tématům, je obtížné najít vhodnou ukázkou na každé probírané téma. Z tohoto důvodu je jejich využívání ve výuce částečně omezeno probíraným tématem.
- Riziko spojené s nefunkčností promítací techniky. U promítací techniky je vhodné si předem zkontrolovat její funkčnost a připravit si ukázkou před hodinou tak, aby během hodiny nedošlo ke zbytečným prodlevám. Součástí kontroly by mělo být i ověření hlasitosti a také vhodných světelných podmínek ve třídě, aby byla zajištěna dobrá viditelnost.
- Při nesprávném výběru audiovizuální ukázky se mohou u žáků vytvořit mylné, nesprávné pojetí, tzv. miskoncepty. Ukázkou může způsobit nesprávnou představu o realitě.

2.4.6 Možnosti práce s audiovizuálními ukázkou ve výuce

Způsobů, jak pracovat s audiovizuálními ukázkami ve výuce je celá řada. Pokud se pedagog rozhodne zařadit do výuky audiovizuální prostředky, je opravdu z velké části na něm samotném, jakým způsobem bude s ukázkou ve vyučovací hodině

pracovat, jak do procesu zapojí samotné žáky a jak bude vypadat celá vyučovací hodina. Audiovizuální ukázkou můžeme zařadit buď jako hlavní náplň vyučovací hodiny (celá vyučovací hodina je věnována ukázce, jejímu rozboru a práci se získanými informacemi) nebo můžeme audiovizuální ukázkou využít jako doplňující prostředek vyučovací hodiny, tzn. že, může sloužit jako názorná ilustrace, představení, doplnění, upřesnění výkladu učitele, jako motivující zpestřující prvek vyučovací hodiny apod. Jako doplňující prvek ji můžeme zařadit na začátku, v průběhu nebo na konci vyučovací hodiny.

Obecný náhled způsobů, a možností, jak pracovat s audiovizuální ukázkou ve výuce zveřejnil Velez de Castro (2015):

- 1) Audiovizuální ukáзка bez hlubšího uvedení (musí být ale samonosná, jinak je až na výjimečné případy nejméně efektivní)
- 2) Audiovizuální ukáзка doplněná komentářem (komentář přímo v ukázce nebo pedagog v roli komentátora)
- 3) Audiovizuální ukáзка doplněná úkoly pro žáky (otázky nebo úkoly mohou být žákům známy před zhlédnutím ukáзки, aby věděli, na které detaily se mají soustředit. Druhou možností je vypracování dílčích úkolů až po zhlédnutí ukáзки. Třetí možností je vypracování úkolů nebo odpovědí na otázky během ukáзки.
- 4) Srovnání představ a názorů žáků na určité téma před a po zhlédnutí audiovizuální ukáзки (forma třífázového modelu E-U-R)
- 5) Audiovizuální ukáзка následována volnou diskuzí žáků a pedagoga na dané téma.

2.5 Promítání audiovizuálních ukázek a autorský zákon ve školství

Používáním audiovizuálních ukázek se dostáváme do oblasti práv tvůrců díla a ochrany jejich duševního vlastnictví. Proto je vhodné zmínit pár slov ze zákona, který tuto oblast definuje. Pro oblast školství a pedagogiky je nejdůležitější „Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů („autorský zákon“).“

Tento zákon je poměrně obsáhlý. Pro používání audiovizuálních ukázek ve výuce je nejdůležitějších jen několik paragrafů tohoto zákona, které jejich využívání povolují. Je nutné zmínit především § 31 odst. 1 písm. c), který říká, že: *"Do práva*

autorského nezasahuje ten, kdo (...) užije dílo při vyučování pro ilustrační účel nebo při vědeckém výzkumu, jejichž účelem není dosažení přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, a nepřesáhne rozsah odpovídající sledovanému účelu;" s dodatkem "vždy je však nutno uvést, je-li to možné, jméno autora, nejde-li o dílo anonymní, nebo jméno osoby, pod jejímž jménem se dílo uvádí na veřejnost, a dále název díla a pramen." (Zákon č. 121/2000 Sb.)

Pokud by tedy nebyly splněny podmínky uvedené v tomto paragrafu, ukázka by překročila mez ilustračního použití, je nutno požádat o svolení autora s využíváním díla.

Z uvedeného vyplývá, že využívání audiovizuálních ukázek ve výuce je chráněno legislativně. Je tedy nezbytně nutné, předtím než pedagog zařadí ukázkou do výuky, se se zněním zákona seznámit a využívat ukázky pro čistě edukační účely.

2.6 Audiovizuální a filmová výchova

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy schválilo v září 2010 audiovizuální a filmovou výchovu jako doplňující vzdělávací obor pro základní školy a gymnázia. Důvody zařazení a pojetí vzdělávacího oboru shrnuje Adler (2011), který uvádí: *„Zařazení filmové/audiovizuální výchovy do výuky může s využitím zmíněných okolností překročit pouhý „uživatelský“ přístup k této technice a otevřít cestu k jejímu tvůrčímu užití pro rozvoj fantazie, kreativity a citovosti žáků a přispět tak k vývoji jejich osobnosti, dále posílit jejich komunikativní schopnosti (včetně nonverbálních) uplatnění individuality při nalézání místa v kolektivu a vědomí důležitosti osobnostního podílu při práci a součinnosti v týmu...Na formování životních postojů, hodnot i citovost dětí a mládeže mají audiovizuální – filmové produkty a modely, jež jsou jimi prezentovány, nezanedbatelný vliv a zejména vlastní tvůrčí zkušenost s filmovým výrazem, jako významným zdrojem komunikace, může k rozvoji osobnosti žáka právě v současnosti a budoucnosti jistě výrazně přispět.“* Dále je v článku nastíněna i samotná realizace tohoto oboru pro základní i gymnazijní studium. První fáze seznamování s touto výchovou by měla začít již ve 3. ročníku prvního stupně základní školy a měla by být formou her, které by měly podnítit zájem o audiovizuální výraz. Ve druhé fázi by se měli žáci postupně seznamovat s prostředky a postupy audiovize. Naučit se využívat audiovizuální techniku v zájmu zamýšleného výsledku. *„Gymnazijní vzdělání by mělo přinést možnost individuální tvůrčí reflexe v*

rozsáhlejších a náročnějších audiovizuálních tvarech a formách...seznámit s jednotlivými druhy audiovize (dokument, fabulace, výtvarno) a se základními filmovými žánry.“ (Adler, 2011).

Audiovizuální výchova je tedy zaměřena na vzdělávání žáka v oblasti kinematografie, včetně pochopení samotného procesu tvorby audiovizuálního díla a možností vlastní realizace tohoto díla.

Vytvořením a začleněním tohoto oboru do vyučovacího a výchovného procesu na základních i středních školách byl proveden velký významný krok pro české školství. V tomto směru jsme dokonce udrželi krok s evropskou špičkou. Problémem reálné existence a fungování toho oboru je v současné době absence dostatečně informovaných a odborně připravených pedagogů (Adler, 2011).

2.7 Přehled předchozích výzkumů

Podobnému tématu, tedy konkrétně využíváním verbo-vizuálních informací ve výuce zeměpisu, se zabýval výzkum, jehož autorem je Petterson (1991). Bylo osloveno celkem 180 učitelů z Austrálie, Japonska, Řecka, Švédska a USA. Respondenti odpovídali na otázky jako např. jak často a jaké konkrétní typy médií využívají ve své výuce? Do výzkumu bylo zařazené také využívání tabule, atlasů nebo různých map, obrázků. Výsledky výzkumu byly velmi rozmanité, často se lišily názory jednotlivých učitelů. Výzkum potvrdil, že opravdu každý učitel má jiný přístup a využívá jiné způsoby a pomůcky ve výuce. Co se týče využívání videí (filmů) v jednotlivých zemích, tak nejvíce je ve své výuce využívají Austrálie s USA, nejméně pak Řecko a Japonsko. Australští učitelé v roce 1991 zařazovali video nebo film několikrát do měsíce. Američtí učitelé několikrát do týdne. V Řecku, Japonsku i Švédsku byly zařazeny filmy nebo různé videoukázky pouze několikrát za celý školní rok.

Využívání didaktický prostředků a médií ve výuce zeměpisu, ale také fyziky a anglického jazyka se zabývala analýza Centra pedagogického výzkumu PdF MU z roku 2008, jejímž autorem je Janík et al. (2008). V rámci uvedeného výzkumu byly mimo jiné provedeny systematické analýzy videozáznamů 50 vyučovacích hodin zeměpisu. Cílem výzkumu bylo zjistit, jaké didaktické prostředky a média se ve výuce zkoumaných předmětů na 2. stupni základní školy využívají a jaké je jejich časové zastoupení v hodinách. Ve zkoumaných hodinách zeměpisu byla nejvíce využívána kategorie obraz/mapa, poté tabule, pracovní list. Celkem 42% z analyzovaných

vyučovacích hodin bylo odučeno bez jakéhokoliv využití médií. Audiovizuální prostředky nejsou ve vyučovacích hodinách zastoupeny vůbec. Ve sledovaných 50 vyučovacích hodinách bylo využití audiovizuálních prostředků zprůměrováno cca na 8 sekund, což se hodnotí jako 0% využití. Srovnání využívání didaktických prostředků a médií ve třech sledovaných předmětech ukazuje, že poměr výukového času probíhajícího bez podpory didaktických prostředků a médií je ve všech sledovaných předmětech přibližně stejný (20 min). Výuka zeměpisu se často opírá o práci s mapou v kombinaci s dalšími médii (učebnice, atlas apod.)

Analýze využití didaktických prostředků ve výuce zeměpisu se věnovala také Chárová (2010). Byla provedena analýza 50 vyučovacích hodin zeměpisu s cílem získat přehled, jestli v hodinách převažuje využití tradičních či moderních vyučovacích metod, a které moderní didaktické prostředky jsou nejvíce učiteli využívány. Podle výsledků provedené videostudie zeměpisu se v hodinách zeměpisu moderní didaktické prostředky (ICT, video a film, audiozáznam) objevovaly méně než prostředky tradiční (učebnice a cvičebnice, obraz, mapa a kartičky, pracovní list). Využití videa/filmu se ve všech hodinách zeměpisu objevilo jen velmi zřídka a to průměrně pod 00:10 minut

3 VÝZKUMNÁ ČÁST

3.1 Cíle výzkumné části

Cílem výzkumné části diplomové práce je především zjištění a shrnutí dosavadních zkušeností vybraných pedagogů s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu. Zejména bylo snahou zjistit, jak často, za jakých podmínek a jakým způsobem audiovizuální ukázky ve své výuce využívají, jaké jsou jejich výhody, nevýhody, příležitosti a možná úskalí. Druhým dílčím cílem bylo zjištění zkušeností jednotlivých žáků vybraných pedagogů s audiovizuálními ukázkami ve výuce zeměpisu, v čem jsou žáky audiovizuální ukázky přínosem, jak dlouhé ukázky a které typy ukázek jsou pro ně nejvhodnější.

3.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky byly na základě stanovených cílů výzkumu definovány takto:

Jaké mají zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu vybraní pedagogové?

Jaké jsou výhody a nevýhody využívání audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu?

Za jakých okolností se rozhodnou vybraní učitelé zařadit audiovizuální ukázky do výuky?

Jak se využívání audiovizuálních ukázek promítá do samotného učení žáků?

Jakým způsobem vybraní pedagogové pracují s audiovizuálními ukázkami ve vyučovací hodině?

Jaké mají zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu samotní žáci?

Jaké přínosy mají pro žáky audiovizuální ukázky, pomáhají jim například v zapamatování, představení a pochopení některé látky?

Jak dlouhé ukázky, a které typy ukázek se jeví žákům jako nejvhodnější?

3.3 Úkoly práce

K dosažení cílů diplomové práce byly vymezeny následující úkoly práce:

- Prostudovat vhodnou literaturu týkající se tématu a následně stanovit teoretická východiska diplomové práce.
- Prostudovat vhodnou literaturu týkající se kvalitativního výzkumu, zejména polostrukturovaných rozhovorů, s jejich zásadami a analýzou získaných dat.
- Vytvořit dílčí otázky pro polostrukturované rozhovory s učiteli a s žáky.
- Vybrat dostupné učitele a žáky na základních školách či gymnáziích a realizovat s nimi polostrukturované rozhovory.
- Shromáždit a analyzovat získaná data z rozhovorů
- Interpretovat data

4 METODIKA VÝZKUMU

4.1 Použité metody

Stěžejní část práce představuje prezentace výsledků šetření, které bylo realizováno od března do května roku 2018. Vzhledem ke zvoleným cílům této práce jsem se rozhodla pro kvalitativní výzkum. Dle Hendla (2005) si výzkumník při kvalitativním výzkumu vybírá téma a určí si výzkumné otázky. Ty může v průběhu výzkumu jakkoliv upravovat nebo doplňovat. Z tohoto důvodu někdy mluvíme o kvalitativním výzkumu jako o pružném typu, kdy v průběhu šetření nevznikají jen nové otázky, ale také nová rozhodnutí a hypotézy.

Pro zjištění dosavadních zkušeností s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu jsem zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů, a to jak s učiteli, tak s ohniskovými skupinami žáků, které daný učitel vyučuje.

Podle Švaříčka a Šed'ové (2007) je polostrukturovaný rozhovor typ hloubkového rozhovoru, který vychází z připraveného seznamu témat a otázek, na které se budeme dotazovaného tázat. Jedná se o strukturovanou konverzaci, jež je řízena tazatelem za pomoci hlavních otázek, které jsou dané, a dále navazujících a pátracích otázek, které z konverzace přirozeně vyplývají. Na začátku rozhovoru by měli být dotazovaní seznámeni s účelem provedení rozhovoru a souhlasit s jeho pořízením.

Při polostrukturovaných rozhovorech se žáky byla použita metoda ohniskových skupin. Podle Morgana (1997) cit. In Švaříček, Šed'ová (2007) představují ohniskové skupiny (resp. rozhovory v ohniskových skupinách): „výzkumnou metodu, pomocí které získáváme data za využití skupinových interakcí, které samovolně vznikají a probíhají v debatě na předem určené téma.“ Téma je předem určené a skupině ho představuje výzkumník. Zejména platí stejná pravidla jako u rozhovorů, s tím, že všichni jsou seznámeni s tématem rozhovoru, které je plně srozumitelné pro všechny.

4.2 Charakteristika výzkumného souboru

Polostrukturované rozhovory proběhly celkem s osmi pedagogy v rozmezí od března do května 2018. Pedagogové byli osloveni na základě dostupného výběru. Podmínkou výběru byla alespoň roční praxe s vyučováním předmětu zeměpis a také aprobace pro tento předmět. Čtyři pedagogové vyučují na gymnáziu a zbylí čtyři pedagogové na druhém stupni základní školy. Dotazovaným bylo položeno celkem

deset otázek, které byly koncipovány na základě stanovených výzkumných otázek a cílů této práce. Odpovědi pedagogů na jednotlivé otázky byly zpracovány metodou obsahové analýzy.

Polostrukturované rozhovory proběhly se žáky z druhého stupně základních škol a gymnázií ve stejném datovém rozmezí jako u pedagogů. Žáci byli vybráni na základě náhodného výběru z každé třídy, v níž dotazovaný pedagog vyučuje a využívá audiovizuální ukázky. Celkem tedy byly provedeny polostrukturované rozhovory s osmi ohniskovými skupinami. Věk dotazovaných se pohyboval v rozmezí věku od 12 do 18 let. Každá ohnisková skupina byla tvořena pěti žáky. Rozhovory probíhaly v prostředí školy, konkrétně v učebnách.

4.3 Zpracování dat

Odpovědi z polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy byly nahrávány na diktafon a následně přepsány do písemné podoby. S nahráváním rozhovorů všichni dotazovaní učitelé souhlasili. Odpovědi žáků na položené otázky byly zaznamenávány písemnou formou. Následné zpracování kvalitativních dat z polostrukturovaných rozhovorů proběhlo pomocí metody obsahové analýzy dle Reichela (2009).

4.4 Polostrukturované rozhovory s pedagogy

Tabulka 2- Osnova polostrukturovaného rozhovoru s pedagogy zeměpisu

Osnova rozhovoru	Příklady položených otázek
Seznámení s účelem využití rozhovoru	Souhlasíte s anonymním zpracováním vašich odpovědí pro účely diplomové práce „Audiovizuální ukázky jako prostředek geografického vzdělávání“?
Dosavadní zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek	Jaké máte zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek (AU), (jako jsou různá výuková videa, krátké video ukázky, animace, dokumenty) ve Vašich hodinách zeměpisu? Máte spíše negativní či pozitivní zkušenosti? Proč?

<p>Zhodnocení audiovizuálních ukázek</p>	<p>Jaké mají, dle Vašich zkušeností, audiovizuální ukázky přínosy?</p> <p>Troufnete si říci, dle Vašich zkušeností, že audiovizuální ukázky žákům pomáhají? Pokud ano, v čem? Např. v zapamatování, v představitosti, v porozumění látce?</p> <p>Mají audiovizuální ukázky, dle Vašich zkušeností, nějaké nevýhody? Jsou s jejich používáním spojena nějaká rizika či úskalí?</p> <p>Jaká je podle Vás optimální délka audiovizuálních ukázek? Jak dlouhé ukázky se Vám osvědčilo využívat a z jakých důvodů?</p>
<p>Vlastní pedagogovo pojetí vyučovacích hodin s audiovizuální ukázkou</p>	<p>Při jaké příležitosti (kdy) se rozhodnete audiovizuální ukázkou do výuky zařadit?</p> <p>Jak často audiovizuální ukázky ve výuce používáte?</p> <p>Zařazujete audiovizuální ukázky spíše na začátku nebo ke konci vyučovací hodiny?</p> <p>Jakým způsobem s ukázkou v hodině pracujete? Jak vypadá Vaše vyučovací hodina s využitím audiovizuální ukázky?</p> <p>Které typy audiovizuálních ukázek nejčastěji používáte ve výuce?</p>

4.5 Polostrukturované rozhovory s žáky

Tabulka 3- Osnova polostrukturovaného rozhovoru s ohniskovými skupinami žáků jednotlivých dotazovaných pedagogů

Osnova rozhovoru	Příklady položených otázek
Seznámení s účelem využití rozhovoru	Souhlasíte s anonymním zpracováním vašich odpovědí pro účely diplomové práce „Audiovizuální ukázky jako prostředek geografického vzdělávání“?
Pohled žáků na význam a přínos audiovizuálních ukázek	Jaké máte zkušenosti s audiovizuálními ukázkami (AU), (jako jsou různá výuková videa, dokumenty, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy apod.), které využívá p. učitel/ka v hodinách zeměpisu? Máte spíše negativní či pozitivní zkušenosti? Proč? Jaký mají pro Vás zmiňované audiovizuální prostředky přínos? Pomáhají Vám například v tom, že si látku nebo daný jev či region lépe zapamatujete, pochopíte nebo představíte?
Osobní specifika žáků	Jak dlouhé ukázky jsou pro Vás ideálními z hlediska udržení pozornosti a koncentrace? Které typy zmíněných ukázek jsou pro vás nejvhodnější, nejzajímavější a proč? (dokumentární filmy, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy)

5 VÝSLEDKY ŠETŘENÍ

5.1 Výsledky z polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy

Na první otázku, která dává souhlas se zpracováním odpovědí, odpověděli všichni pedagogové kladně, jejich odpovědi tedy mohly být v práci využity.

Otázka č. 1

Jaké máte zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek (AU), (jako jsou různá výuková videa, krátké video ukázky, animace, dokumenty) ve Vašich hodinách zeměpisu? Máte spíše negativní či pozitivní zkušenosti? Proč?

Všichni dotazovaní na tuto otázku odpověděli, že zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek mají a až na jednu výjimku jsou tyto zkušenosti, rozhodně pozitivní. Jak uvedl jeden z dotazovaných: *„Zkušenosti mám jen pozitivní. Většina žáků si lépe představí daný proces (např. podsouvání litosférických desek, tsunami aj.) či situaci (např. režim v KLDŘ). Použitím audiovizuálních ukázek se stane hodina zajímavější, pestřejší. Většina dotazovaných zastává názor, že ukázky jsou výborným zpestřením hodiny a fungují výborně jako motivující prvek pro žáky. Negativní zkušenost s audiovizuálními ukázkami zmínil jeden dotazovaný pedagog v souvislosti s tím, že žáci někdy mají pocit, když se zařadí do výuky tento prostředek, že je video jakýmsi odpočinkem a že nemusí dávat pozor. Avšak až na tuto negativní zkušenost shledával audiovizuální ukázky a zkušenosti s nimi, pozitivními.*

Otázka č. 2

Jaké mají, dle Vašich zkušeností, audiovizuální ukázky přínosy, výhody?

Jeden z respondentů popsal hlavní přínosy a výhody audiovizuálních ukázek takto: *„Animace znázorňují proces, u žáků dochází k lepšímu pochopení. Obrázek v učebnici či nákres na tabuli nedokáže přiblížit danou situaci...spoustu informací z ukázek si žáci díky vizuálnímu efektu dokážou lépe zapamatovat a následně při testu vybavit.“* Vesměs měli všichni pedagogové podobné názory na přínosy audiovizuálních ukázek ve výuce. Při rozhovoru uváděli, že audiovizuální ukázky mají např. přínos v tom, že změní stereotyp hodiny, zpestření, motivace. Dalším přínosem audiovizuálních ukázek je jejich názornost a představivost, jak uvedla jedna z dotazovaných: *„Určitě jedním z hlavních přínosů je představivost. Díky cestopisným ukázkám mohu lépe žákům přiblížit život v jiných vzdálenějších zemích, které nemůžou*

na vlastní oči poznat. U mladších žáků vidím jako přínosné zejména animace, které zajistí lepší pochopení a hlavně představivost probírané látky. Faktem je, že informace, které zároveň vidí a slyší, si lépe zapamatují.“

„Velký přínos mají ve fyzické geografii, kde se seznámí s tím, jak funguje např. sopka, pohyb litosférických desek apod. Umí si to díky videu nebo té animaci lépe představit... studenti nemají pocit, že se učí pouze teorii, ale umožní jim nahlídnout i do praktického, běžného života v daných zemích.“

„Pozitivní je rozhodně to, že i žáci, které zeměpis nebaví, se dozví méně násilnou formou zajímavé informace a jsou schopni dané informace uplatnit v testu.“

Otázka č. 3

Troufnete si říci, dle Vašich zkušeností, že audiovizuální ukázky žákům pomáhají? Pokud ano, v čem? Např. v zapamatování, v představivosti, v porozumění látky?

Na tuto otázku odpověděli všichni dotazovaní a většina z nich si troufla opravdu říci, že audiovizuální ukázky žákům pomáhají, uvádím zde jejich vybrané odpovědi na tuto otázku: *„Hlavně v představivosti a v porozumění. Především různá videa a animace ve fyzické geografii jim pomáhají si jev lépe představit (např. proudění atmosféry, sopečná činnost atd.)... Ano, žáci si díky videu informace v něm obsažené lépe zapamatují, představí si lépe danou skutečnost a později se jim lépe vybaví (např. v testu, kdy přesně vidím, jaké informace jsou z videa)... Využití AU se jednoznačně promítá do celkového učení žáků i známek ze zeměpisu. Od žáků samotných pracuji s informací, že si informace z videí lépe pamatují. U testů si informace snáze vybaví... Např. u různých animací, které znázorňují pohyby země, vesmír apod. si žáci jevy lépe představí a pochopí, lépe než z výkladu nebo obrázku.“*

Otázka č. 4

Mají audiovizuální ukázky, dle Vašich zkušeností, nějaké nevýhody? Jsou s jejich používáním spojena nějaká rizika či úskalí?

Ačkoliv prozatím byla zmíněna jen samá pozitivní hodnocení a přínosy audiovizuálních ukázek ve výuce, v otázkách a následných odpovědích zazněly také nevýhody a možná úskalí spojená s jejich využíváním. Častou nevýhodou, kterou dotazovaní uváděli, byla časová náročnost některých ukázek a udržení pozornosti žáků

při ukázkách. Pro lepší představivost uvádím konkrétní vybrané odpovědi pedagogů na tuto otázku:

„Problém je najít opravdu dobré video, které bude zapadat do výuky, tak jak potřebuji. Další problém je vnímání ukázek žáky. Často považují video za možnost odpočinku a možnost nedávat pozor. Pokud nedostanou konkrétní úkol k videu, často ho nesledují.“

„Možná je tu riziko, že žáci nemusí při puštění AU dávat pozor, ale pokud se zvolí vhodná aktivita, tak se může eliminovat.“

„Jejich časová náročnost, určitě. A také, že je těžké najít vždy vhodné video ke každé probírané látce. Takže se dají využít jen k některému učivu, ne ke všem tématům.“

„Jedna z nevýhod je délka ukázek. Já si například musím nějaké delší ukázky sestříhat, vybrat jen to, co se do výuky hodí a hlavně, aby nebyly tak časově náročné“

„Časová náročnost. A některé dokumenty jsou složitější na pochopení, používají odbornější výrazy, tak u těch musím video stopovat a popřípadě dovysvětlit.“

„Časová náročnost a udržení pozornosti žáků. Je potřeba s videem pracovat a zaměstnat žáky aktivitami.“

Otázka č. 5

Jaká je podle Vás optimální délka audiovizuálních ukázek? Jak dlouhé ukázky se Vám osvědčilo využívat a z jakých důvodů?

Odpovědi dotazovaných se na tuto otázku ve většině případů shodovaly. Shodli se, že audiovizuální ukázky se jim osvědčilo využívat v rozmezí od několika sekund do 10 až 15 minut trvající ukázky. Uvedené tvrzení dokumentují konkrétní vybrané odpovědi pedagogů na tuto otázku:

„Z mých zkušeností jsou ideální ukázky kolem 10-15 minut. Při delších ukázkách již žáci neudrží nepozornost a také z časových důvodů, aby se ve vyučovací hodině stihlo také další učivo.“

„Pár minut. Studenti se těší na video, jsou namotivováni. Při delších ukázkách už ztrácejí pozornost. Takže u mě opravdu stačí pár minut dlouhá ukázka (5-10 minut). Některé animace jsou i na několik sekund. Jako doplnění výkladu ideální. Někdy pustím dokument i na celou hodinu spolu s pracovním listem, ale to pouze ojediněle.“

„Nejvíce pracuji s 10 minutovými ukázkami. Z toho důvodu, že studenti udrží pozornost a také je v těch kratších ukázkách nashromážděno více informací než v těch delších.“

„Nejlepší jsou krátko sekvenční ukázky (10-15 min) nebo několika vteřin trvající animace. Upřímně, jak je ukázka delší, tak již ztrácejí pozornost a začínají se věnovat něčemu jinému než právě ukázce.“

Otázka č. 6

Při jaké příležitosti (kdy) se rozhodnete audiovizuální ukázkou do výuky zařadit?

Při odpovědích na tuto otázku se opakovala odpověď, kdy dotazovaní uváděli, že pokud je vyučovací téma vhodné k využití audiovizuálních ukázek a najdou užitečnou ukázkou, vždy se jí do hodiny snaží zařadit a využít ji. Důvody kdy a při jaké příležitosti se rozhodnou na nějaké téma zařadit audiovizuální ukázkou jsou následující:

„Většinou je zařadím u učiva, které je pro žáky složité si představit. Např. téma vesmír, tam je opravdu těžké si představit, jak jsou například vzdálené planety od sebe, další téma je sopečná činnost nebo pohyby litosférických desek.“

„Vždy když je to možné, pokud mám vhodnou AU. Většinou ale, když chci žákům něco přiblížit více, když je něco těžší na představivost.“

„Ukázku zařazuji u témat, která si nelze lehce představit nebo když chci, aby se žáci dozvěděli více informací.“

„Hodně je využívám u fyzické geografie. Zde zařazuji hodně animací například k litosféře, zemětřesení nebo sopečné činnosti, protože jsou tyto jevy těžší na představivost.“

„Nejčastěji ji zařazuji při výuce regionální geografie, zde vesměs pravidelně. Snažím se studentům probíraný region či stát přiblížit a ukázat jim, jak odlišný může být život v jiných místech světa.“

Otázka č. 7

Jak často audiovizuální ukázky ve výuce používáte?

V této otázce se odpovědi jednotlivých dotazovaných již trochu více lišily a byly více individualizované než předchozí. V čem se ale většina z nich shodla, byl fakt, že četnost použití audiovizuálních ukázek ve výuce závisí na aktuálně probírané látce a

zároveň s nalezením vhodného videa. Z těchto důvodů se liší četnost využívání ukázek jednotlivými učiteli v hodinách, kde například jeden z dotazovaných využívá ukázky jednou až dvakrát do měsíce a druhý dotazovaný je zařazuje každou druhou vyučovací hodinu. Kromě uvedených důvodů musíme brát v úvahu také osobnost učitele a jeho aktivní činnost v rozmanitosti a pojetí výuky. Pro zvýšení autentičnosti uvádím konkrétní odpovědi dotazovaných na tuto otázku:

„Může se stát, že v jednom týdnu je využiji třeba v každé hodině. Někdy se stane, že celý týden AU do výuky nezařadím, záleží na probírané látce.“

„Je to zpravidla 1x za 2-3 vyučovací hodiny, záleží na probírané látce. Snažím se nacházet vhodné ukázky a využívat je, co nejvíce.“

„V podstatě můžu říci, že v každé nebo každé druhé hodině.“

„Často ne. Tak například 1 nebo 2 do měsíce, záleží na probírané látce.“

„U každé třídy a tématu je to trochu jiné, záleží na dostupnosti nebo vhodnosti AU. Ale pravidelně několikrát do měsíce.“

Otázka č. 8

Zařazujete audiovizuální ukázky spíše na začátku nebo ke konci hodiny?

V odpovědích na tuto otázku nezazněly zcela jednoznačné a jednotvárné odpovědi. Každý z respondentů uvedl, že jejich zařazení v rámci vyučovací hodiny je různé a že se audiovizuální ukázky snaží zařazovat jak na začátku, v průběhu, tak na konci vyučovací hodiny. Všechny tři možnosti mají své opodstatnění. Získané vybrané odpovědi dotazovaných na tuto otázku byly následující:

„Záleží dle situace – někdy začátkem hodiny pro uvedení do tématu, někdy v průběhu pro lepší představivost, jindy na konci hodiny jako zakončení.“

„Přijde mi to lepší AU na začátku hodiny, protože žáky namotivuji a také je dobré si ukázku následně rozebrat a dále s ní pracovat nebo na ni navázat výkladem.“

„Podle potřeby. Používám je jak na začátku, tak ke konci hodiny. Na začátku za účelem motivace a jako úvod do hodiny. Na konci spíše jako souhrnné opakování, reflexe hodiny.“

„Přiznám se, že je zařazuji spíše ke konci hodiny v rámci souhrnného opakování probírané látky. Někdy se stane, že je zařadím i uprostřed hodiny, když žáky seznamuji

s novou látkou (např. již zmíněný vznik pohoří apod.), aby hned měli názornou ukázkou.“

Otázka č. 9

Jakým způsobem s ukázkou v hodině pracujete? Jak vypadá Vaše vyučovací hodina s využitím audiovizuální ukázky?

V této otázce oslovení pedagogové uváděli a popisovali, jak s danou audiovizuální ukázkou v hodině pracují. Ve všech odpovědích zaznělo, že vždy se snaží s ukázkou nějakým způsobem v hodině i s žáky pracovat, což je velice pozitivní zjištění. Jak již bylo uvedeno v zásadách práce s audiovizuálními ukázkami, je potřeba vždy s jakoukoliv ukázkou pracovat, měla by mít v hodině své opodstatnění. Dotazovaní uvedli tyto konkrétní způsoby práce s ukázkou ve vyučovací hodině:

„Po zhlédnutí následuje buď společný rozbor, případně práce ve skupině/dvojicích, kde žáci vyplňují pracovní list k tématu z videa, případně zadám úkoly, které pak vymýšlí. Pokud je video delší mají za úkol psát si poznámky, aby se učili dělat si výpisky.“

„...vytvořím pro žáky pracovní list s otázkami, na které musí v rámci puštěného videa hledat odpovědi. Na konci hodiny jsou žáci ohodnoceni za práci v hodině.“

„Většinou studenti mají za úkol sledovat ukázkou a připravit si na ní nějaké 3 otázky i se správnými odpověďmi. Poté hrajeme takový kvíz, kdy jednotliví studenti pokládají otázky z ukázky a ostatní na ně mají odpovídat.“

„Většinou žákům připravím pracovní listy, které se ukázky týkají, oni ho musí vyplnit podle toho, co se dozvěděli. Někdy mám také variantu, že video stopnu v průběhu nebo na konci a kladu žákům otázky.“

Otázka č. 10

Které typy audiovizuálních ukázek nejčastěji používáte ve výuce?

Poslední otázka pro pedagogy byla zaměřena na zjištění konkrétních typů ukázek, které nejvíce ve výuce využívají. Některé typy byly již zmíněny v předchozích odpovědích. Většina dotazovaných ve svých odpovědích uváděla právě krátké dokumentární filmy, cestopisné dokumenty, různé animace a aktuální reportážní zprávy. Až na jednoho pedagoga všichni hojně používají animace ve své výuce, dále různá reportážní videa z internetu. Kromě využívaných typů audiovizuálních ukázek

ve svých hodinách dotazovaní uvedli také zdroje, ze kterých nejvíce čerpají. Výše uvedené dokumentují následující odpovědi dotazovaných:

„Hodně využívám animace (př. Youtube, Nezkreslená věda, The inner biology of the cell), části dokumentů, cestopisů, na serveru Stream (sekce Slavné dny a Katastrofy, případně pokud naleznu nějaký vhodný článek k aktuálnímu tématu a je v něm video, tak to.“

„Nejvíce využívám animace různých přírodních procesů. Poté krátké dokumentární filmy a krátké reportážní zprávy z internetu.“

„Mám k dispozici hlavně DVD týkající se regionální geografie. Jedno DVD vždy obsahuje několik cestopisů o více zemích. Animace, přiznám se, nepoužívám. Nevím o nich. Díky tomuto rozhovoru s nimi třeba začnu pracovat a využívat je.“

„Cestopisné filmy, případně krátké ukázky z daných regionů, např. České pexeso, Objektiv, Toulavá kamera atd. „

5.1.1 Vyhodnocení dosažených výsledků z polostrukturovaných rozhovorů s pedagogy

Při polostrukturovaných rozhovorech s jednotlivými pedagogy na téma využívání audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu bylo zjištěno hned několik kladů i záporů audiovizuálních ukázek. Obecně ale můžeme říci, že převládalo jejich kladné a pozitivní hodnocení. V odpovědích dotazovaných jsme dostali dostatečné odpovědi na výzkumné otázky. Co se týče zkušeností s audiovizuálními ukázkami a jejich využíváním ve výuce zeměpisu, všichni pedagogové disponovali jedinečnými pozitivními zkušenostmi. Vždy se jim ukázky osvědčilo zařazovat do výuky a pokračují v tom i nadále. Což je velice pozitivní z hlediska modernizace a atraktivnosti výuky. Vesměs měli všichni pedagogové podobné názory také na přínosy audiovizuálních ukázek ve výuce. Audiovizuální ukázky mají podle jejich odpovědí přínos v tom, že změní stereotyp hodiny, hlavně pro žáky je to změna, zpestření náplně hodiny, pracují s něčím jiným, vtáhnou je více do děje, hodina je daleko více baví. Také uváděli, že výhodou audiovizuálních ukázek je, že se relativně za krátký čas stihne mnohé ukázat a předat hodně informací, mohou tedy být vhodným doplňkem k výkladu. K dalším přínosům audiovizuálních ukázek patří jejich názornost, audiovizuální sdělení, které, jak jsme zjistili z rozhovorů s učiteli i později se žáky, výrazně pomáhá žákům v učení.

Z odpovědí pedagogů můžeme říci, že audiovizuální ukázky mají na žáky a na jejich učení pozitivní vliv. Většina učitelů uvedla a mají i zkušenosti s tím, že žáci si po zhlédnutí ukázkového videa daný jev, či zemi, jednoduše jakoukoliv probíranou skutečnost, lépe představí a porozumí jí. Díky názorným ukázkám učivo žáci pochopí, tímto procesem se automaticky i lépe zapamatuje. Pokud něco pochopíme, umíme si představit konkrétní proces a vytvoříme si tak souvislosti, jednoznačně se nám to lépe pamatuje a později v budoucnu snáze vybaví. Právě audiovizuální sdělení může být jeden z prostředků, který zajistí tyto souvislosti, pochopení, představení a zapamatování. To, co žáci mají možnost vidět, si jednoduše lépe představí, pochopí a danou skutečnosti si zapamatují lépe než z pouhého výkladu.

To, čeho si jsou pedagogové vědomi, jsou nevýhody a úskalí spojená s využíváním audiovizuálních ukázek. To, co bylo nastíněno v teoretických východiscích, se nám víceméně potvrdilo i v samotných rozhovorech s učiteli. Jedná se zejména o časovou náročnost, nedostupnost některých ukázek a hlavně o nepozornost ze stran žáků při promítání ukázek. Pokud se pedagog rozhodne zařadit audiovizuální ukázkou do výuky, musí ji vhodně zvolit a také s ní vhodně v hodině pracovat, a to zejména se samotnými žáky. Jinak se bude opakovat zmíněná negativní zkušenost, že žáci nedávají během ukázky pozor. Při dodržení zmíněných zásad se tato nevýhoda může zcela eliminovat. Druhou zmíněnou nevýhodou byla časová náročnost a absence některých ukázek na různá vyučovací témata. Způsobem, jak eliminovat jejich délku, aby byly vhodné do vyučovací hodiny, je jejich sestřihání. To může být pro některého učitele technicky obtížné a časově náročné z toho důvodu, že je potřeba zhlédnout celou ukázkou a poté vybrat jen její jednotlivé části. Přítomnost audiovizuálních ukázek na každé vyučovací téma také není úplně stoprocentní, jak uvádí jeden z dotazovaných. Faktem je, že opravdu neexistuje jakási databáze vhodných a na každé téma naleznutých audiovizuálních ukázek do výuky. Vždy je potřeba jakoukoliv ukázkou hledat, ve většině případů i ve více zdrojích, avšak i přesto se stane, že vhodnou ukázkou nelze nalézt.

Z rozhovorů s učiteli jsme zjistili, že nejideálnější a nejpoužívanější délka ukázek ve výuce se pohybuje v rozmezí od několika sekund do 10 až 15 minut. Je v nich obsaženo hodně informací, jsou svižné a nenarušují tolik koncept vyučovací hodiny, ale hlavně jsou při takto dlouhých ukázkách žáci ještě schopni udržet pozornost. U delších ukázek je nutno zařadit doplňkovou aktivitu pro žáky, která bude uvedena níže. Ukázky

zabírající celou vyučovací hodinu používají dotazování jen minimálně. Pokud ano, tak ukázkou rozebírají ve více hodinách a věnují ji daleko více času, než kratším ukázkám. Dotazování také zastávají názor, že audiovizuální ukázky mají sloužit pouze jako doplňkový prostředek, doplňková vyučovací metoda v rámci hodiny, která by měla obohatit a doplnit informace o daném tématu, jevu. Jen zřídka by se měla stát hlavní náplní vyučovací hodiny. Nejpoužívanějšími typy ukázek ze stran učitelů jsou několika vteřinové animace, kterými lze názorně ukázat fungování přírodních jevů, dále krátké dokumenty, cestopisné dokumenty a reportážní zprávy. Kromě uvedení nejpoužívanějších typů ukázek dotazování zmínili také zdroje, ze kterých ukázky čerpají. V odpovědích se objevily zdroje jako: internetový server Youtube, Stream (sekce Slavné dny a katastrofy, Slavné značky, Vyrobeno v Česku), server Nezkreslená věda, pořady Toulavá kamera, Objektiv, Archiv České televize, České pexeso, popřípadě vlastní zakoupené DVD apod.)

Dalším přínosným zjištěním z rozhovorů s učiteli byla jejich didaktická práce s audiovizuálními ukázkami v hodinách zeměpisu. Za překvapivé lze považovat zjištění, že každý respondent se snaží s audiovizuální ukázkou v hodině nějakým způsobem pracovat, že nedochází k pouštění ukázek bez jakéhokoliv opodstatnění přínosu do výuky. V odpovědích převažovaly tyto způsoby práce s ukázkami a zapojení žáků: vytvoření pracovního listu pro žáky, vytvoření doplňujících otázek pro žáky, následující vedená diskuze na téma, zapsání zajímavých informací žáky, vymyšlení otázek ze strany žáků k ukázce apod. Pokud ukázka slouží pouze jako rychlé doplnění výkladu, například názorná ukázka (animace) fungování určitého jevu, lze samozřejmě ukázkou pustit bez jakékoliv další práce s ní, avšak její puštění opodstatnění má. V čem se dotazování také shodli, byl důvod zařazení nějaké ukázky do výuky. Většina učitelů zařadí audiovizuální ukázkou, pokud chce téma nebo jev lépe žákům přiblížit nebo pokud je látka těžká na představivost apod. Zmíněné důvody, které uvedli dotazování, úzce souvisí s výhodami a přínosy audiovizuálních ukázek ve výuce. Můžeme říci, že jejich zařazení do výuky je vždy úzce spojené s obtížně přestavitelným nebo pochopitelným tématem, převážně ve fyzické geografii. A na druhé straně je jejich zařazení spojené s regionální geografii, se zprostředkováním dosud nepoznaných míst a krajin jinde v okolním světě, kdy chceme žákům přiblížit jiné státy světa z různých úhlů pohledů.

Jejich zařazení v samotné vyučovací hodině se již značně lišilo u jednotlivých učitelů. Avšak můžeme říci, že jakékoliv opodstatněné zařazení v rámci vyučovací hodiny má svůj přínos. Vždy je na pedagogovi, čeho chce ukázkou docílit a jakou funkci bude v hodině zastávat. Ať již tedy zařadíme ukázkou na začátku, v průběhu nebo na konci hodiny, vždy bychom se měli držet cíle, který má ukázkou naplňovat. Respondenti se shodli, že pokud zařadí audiovizuální ukázkou na začátku vyučovací hodiny, je to za účelem motivace žáků a také jako úvodní seznámení s novou později probíranou látkou. Na začátek hodiny také zařazují ty ukázky, kterým chtějí věnovat více času a chtějí na jejich téma vést diskuzi s žáky. Zařazení ukázek v průběhu hodiny, v průběhu vysvětlování nové látky, má podle dotazovaných za úkol navodit u žáků lepší představivost, snazší pochopení právě probírané látky, sloužit jako rychlé a názorné doplnění výkladu (např. ukázat fungování konkrétního jevu jako je vznik pohoří, pohyby litosférických desek, sopečná činnost, přírodní katastrofy apod.). Pokud se dotazovaní rozhodnou zařadit audiovizuální ukázkou na konci hodiny, je to za účelem reflexe a shrnutí probírané látky, a také jako zakončení vyučovací hodiny. Jak již tedy bylo zmíněno, všechny tři možnosti jejich zařazení mají své opodstatnění ve výuce. Od aktuálně probírané látky se také odvíjí jejich všeobecná četnost zařazování do výuky. Dotazovaní učitelé se snaží ukázky do výuky zařazovat, co nejvíce, pokud najdou vhodnou ukázkou k danému tématu. Obecně můžeme říci, že je dotazovaní učitelé používají průměrně několikrát do týdne, což se jeví jako poměrně časté. Je opravdu na každém učiteli, jak pojme jednotlivou vyučovací hodinu, jednotlivé vyučovací téma a všeobecný koncept své výuky, jestli se rozhodne zařazovat modernější formy vyučování nebo zůstane u tradičních forem.

5.2 Výsledky z polostrukturovaných rozhovorů se žáky

Na první otázku, která dává souhlas se zpracováním odpovědí, odpověděli všichni dotazovaní žáci kladně, jejich odpovědi tedy mohly být v práci využity.

Otázka č. 1

Jaké máte zkušenosti s audiovizuálními ukázkami (jako jsou různá výuková videa, dokumenty, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy apod.), které využívá p. učitel/ka v hodinách zeměpisu? Máte s nimi spíše negativní či pozitivní zkušenost? Proč?

Zkušenosti s audiovizuálními ukázkami, které jsou v hodinách zeměpisu promítány, mají všichni žáci z ohniskových skupin jediné pozitivní. I oni zastávají názor, že jsou pro ně zpestřením hodiny a motivujícím prvkem. Uvádějí, že díky ukázkám dostanou více informací než od samotného pedagoga a zprostředkování zážitků z dosud nepoznaných míst. Jak uvedli někteří žáci z jedné skupiny: „Zkušenosti s nimi máme a za mě můžu říci, že pozitivní. Je to vždy zpestření hodiny a získávání informací jiným způsobem.“; „Určitě pozitivní. Můžeme se podívat na památky, o kterých se bavíme a vidět je tak, jak vypadají ve skutečnosti. Také získáme více informací.“; „Pozitivní. Dozvíme se více, než nám řekne p. učitelka. Jsou zábavné a zároveň poučné.“

Otázka č. 2

Jaký mají pro Vás zmiňované audiovizuální prostředky přínos? Pomáhají Vám například v tom, že si látku nebo daný jev či region lépe zapamatujete, pochopíte nebo představíte?

V odpovědích na tuto otázku nebyla ze strany žáků snad žádná negativně laděná. Valná většina žáků souhlasí s tím, že jim audiovizuální prostředky pomáhají, jak v zapamatování, pochopení, tak v představivosti dané látky, jevu či regionu. Pro lepší autentičnost uvádím jednotlivé odpovědi žáků z různých ohniskových skupin:

„Mě opravdu pomáhají. Při testu si vzpomenu na video a hned se mi to vybaví. Takže si informace z AU pamatuji déle.“

„Ano, mají pro mě přínos. Pomáhají mi v učení, lépe si to představím a pochopím, když to vidím.“

„AU mají přínos v tom, že si lépe představím daný stát a je to více zábavné, než pouhý výklad a psaní zápisků.“

„Rozhodně si látku lépe zapamatuji a také představím, když ji mohu vidět. Je to rozhodně lepší, než když nám p. učitelka jen vykládá.“

„Hlavně si danou skutečnost mohu i lépe představit než když to jen slyším. Také se díky AU dozvíme více zajímavostí, které v hodině nestihneme říct.“

Otázka č. 3

Jak dlouhé ukázky jsou pro Vás ideálními z hlediska udržení pozornosti a koncentrace?

V této otázce si již daly spatřit podstatné rozdíly v odpovědích u jednotlivých žáků v ohniskových skupinách. Otázka je zaměřena více na individualitu každého žáka, z toho důvodu, že každý jedinec udrží pozornost různě dlouhou dobu. Někteří ze žáků uvedli, že udrží pozornost pouze několik minut, pak je již ukázka přestane bavit a porozhlíží se po něčem jiném. Pokud je ukázka naopak nějakým způsobem zaujme a baví je, tak udrží pozornost mnohem déle, i celou hodinu. Uvedené odpovědi a délky vhodných audiovizuálních ukázek částečně odpovídají odpovědím dotazovaných učitelů, kteří uváděli, že podle jejich zkušeností jsou ideální ukázky kolem 10 -15 minut. Odpovědi jednotlivých žáků na tuto otázku jsou následující:

„Mě zeměpis moc baví, takže bych vydržela koukat na nějakou ukázku i celou hodinu.“

„Ideální doba je pro mě asi 15 -20 minut. Tuto dobu jsem schopen udržet pozornost. Když mě ale AU baví a zajímá, tak klidně i delší.“

„Přibližně tak na 15 min.“

„Ukázky cca 10 -20 minut.“

„Délka ukázek se odvíjí podle toho, co probíráme a jak je to zajímavé téma.“

„Vydrželi bychom asi celou hodinu, ale lepší jsou tak na 10 -15 min.“

Otázka č. 5

Které typy zmíněných ukázek jsou pro Vás nejvhodnější, nejzajímavější a proč? (dokumentární filmy, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy)

Tuto otázku jsem zařadila z toho důvodu, abych zjistila, jaké konkrétní ukázky zajímají samotné žáky. Výběr jednotlivých typů audiovizuálních ukázek byl zvolen na základě odpovědí dotazovaných učitelů, které oni samotní využívají ve výuce. Vybrané odpovědi žáků z jednotlivých skupin byly následující:

„Mě baví všechny AU, které p. učitelka pouští. Všechny jsou poučné a něco si z nich vždy odnesu.“

„Asi dokumentární filmy, protože je v nich hodně informací navíc.“

„Mám rád dokumentární i cestopisné filmy, dozvíme se více informací a hodně z nich nám utkví v paměti. Animace jsou také přínosné, díky nim si lépe představíme fungování procesů.“

„Spíše cestopisné dokumentární filmy, protože je v nich dobře vyobrazen život lidí a zvířat v jiných částech světa.“

„Dokumentární cestopisné filmy, zachycují život a realitu, jsou pro mě zajímavé.“

„Nejvíce dokumentární filmy například jsme naposledy koukali na dokument o Tsunami, to mě moc bavilo.“

„Animace- pro znázornění něčeho, čemu nerozumím nebo si dokážu těžko představit.“

5.2.1 Vyhodnocení dosažených výsledků z polostrukturovaných rozhovorů se žáky

Při polostrukturovaných rozhovorech s ohniskovými skupinami žáků jsme získali také odpovědi na stanovené výzkumné otázky, kterých bylo ve srovnání s rozhovory s učiteli méně, konkrétně čtyři. U dotazovaných žáků nám šlo hlavně o to, zjistit, jestli pro ně mají audiovizuální ukázky nějaký přínos, a pokud ano, tak jaký. Odpovědi žáků na výzkumné otázky z větší části odpovídaly tvrzením získaných od dotazovaných učitelů. Žákům bylo představeno téma, a také, co je myšleno pojmem audiovizuální ukázka, všichni s pojmem byli seznámeni a jeho význam pochopili. Odpovědi žáků na některé otázky byly rozmanitější a značně individualizované. Zjistili jsme, že každému žákovi vyhovuje něco jiného. Avšak můžeme říci, že shodné odpovědi zazněly při otázce, která zjišťuje, jaké zkušenosti mají s ukázkami, které použije v hodině daný pedagog. V odpovědích zazněly pouze pozitivní zkušenosti, z toho důvodu, že jsou vždy něčím přínosné a hlavně je to jiný způsob učení, než na který jsou zvyklí z obvyklých hodin. Vždy se na ukázkou těší a motivuje je po celou hodinu. Největšími přínosy audiovizuálních ukázek jsou podle žáků jejich názornost a možnost danou skutečností vidět, ne pouze slyšet. Díky ukázkám se mohou podívat a seznámit se s okolním světem, zeměmi a jejich kulturou. Také se mohou podívat, jak některé jevy fungují např. pohyby litosférických desek, výbuch sopky, pohyby Země ve vesmíru apod. To vše, žáci uváděli, jako největší přínosy ukázek, které jim jsou promítány. Žáci nám navíc potvrdili i tvrzení učitelů v otázce, jestli jim audiovizuální ukázky pomáhají zejména v představivosti, pochopení a zapamatování, odpověděli

všichni, že ano. Tato otázka pro mě byla stěžejní po celé kvalitativní šetření se žáky. S cílem zjistit jak konkrétně audiovizuální ukázky pomáhají samotným žákům, jestli vůbec. Zjistili jsme tedy, jak již bylo uvedeno, že ano. Podle již uvedených odpovědí, lze říci, že si dotazování žáci díky audiovizuálním ukázkám opravdu danou látku či jevy lépe představí, pochopí a následně zapamatují. Můžeme tak říci, že jsou audiovizuální ukázky účinným prostředkem a metodou ve výuce. Navíc je nutno zmínit, že pokud ukázky žáky baví a něčím je zaujmou, tak jsou schopni udržet pozornost i celou vyučovací hodinu. To znamená, že délku udržení pozornosti a koncentraci u žáků lze prodlužovat, avšak záleží na výběru vhodné ukázky učitelem. Nicméně jsem si vědoma, že je těžké zaujmout všechny žáky ve třídě. Některé žáky jednoduše zeměpis baví a zajímají se o něj více než ostatní žáci, proto jim nevádí dívat se na jakkoliv dlouhé ukázky. Někteří žáci zeměpis nemají jako oblíbený předmět a je těžké je tak zaujmout. Nicméně postupem času se dá vytipovat, které ukázky žáky zaujmou a které mají největší úspěch. Nejvíce jsou pro žáky přínosné různé animace přírodních jevů, dokumentární filmy a hlavně cestopisné filmy, které jim umožní nahlédnout do života jiných lidí v odlišných koutech světa a také přiblížit zdejší krajinu apod.

6 DISKUZE VÝSLEDKŮ

Výsledky výzkumu byly získány z vlastního kvalitativního šetření, konkrétně z polostrukturovaných rozhovorů. Za limitující faktor provedeného výzkumu lze považovat malé množství získaných dat, protože šetření probíhalo jen s vybraným vzorkem učitelů a žáků. Z toho důvodu nelze s přesností určit, zda by šetření s jinými učiteli a žáky z jiných škol vykazovalo stejné výsledky. Proto jsou dosažené výsledky vztaženy pouze na vybranou skupinu pedagogů a žáků. Pokud bychom chtěli získat dostatečné výpovědní hodnoty, bylo by potřeba velké množství dat a respondentů, což přesahuje možnost a rámeček této diplomové práce.

Faktorem, který by mohl dále ovlivnit výsledky šetření, je také míra pravdivosti jednotlivých výpovědí v rozhovorech. Je možné, že odpovědi učitelů na zadané otázky se v určité míře odchylovaly od skutečnosti. Podle Leary a Kowalski (1990) cit. In Francová (2014) se respondenti obecně chtějí jevit v „lepší světlo“, odpovídat jako ideální učitelé s případným pozitivním zabarvením. Co se týče odpovědí žáků, je možné, že i oni se mohli cítit pod tlakem, aby odpovídali ve prospěch jejich pedagoga a zájmu o audiovizuální ukázky. Avšak absolutní míru pravdivosti v jednotlivých výpovědích nelze zajistit.

Dalším faktorem, který by mohl mít vliv na výsledky, byl rozdílný věk dotazovaných učitelů i žáků. Nejmladšímu dotazovanému učiteli bylo 25 let a nejstaršímu 39 let. Zde se mohly projevit větší zkušenosti a dovednosti mladších učitelů zejména v oblasti využívání digitálních technologií a zařazování moderních forem výuky. Obecně lze ale říci, že se jedná o poměrně mladší generace učitelů. Rozdílný byl věk i dotazovaných žáků, který se pohyboval v rozmezí od 12 do 18 let. Mladším žákům musely být často položené otázky formulovány jinak, aby pro ně byly srozumitelnější a odpovědi byly co nejdůvěryhodnější. Zároveň bylo obtížné vést samotné rozhovory se žáky, přimět je ke spolupráci a soustředění.

Podle mého názoru skýtá toto téma velkou možnost návazných výzkumů. Jako první se nabízí podrobnější výzkum na více školách s větším počtem oslovených učitelů i žáků. Jako další možnost se mi nabízí porovnání znalostí, představ a úroveň zapamatování žáků před a po zhlédnutí konkrétních ukázek.

7 ZÁVĚR

Z výsledků polostrukturovaných rozhovorů s učiteli zeměpisu byly shrnuty jejich dosavadní zkušenosti s používáním audiovizuálních ukázek ve výuce, způsoby práce s nimi, jejich výhody, nevýhody a možná úskalí. Dílčí odpovědi učitelů jsou pak odpověďmi na jednotlivé výzkumné otázky. Závěrem lze říci, že obecně převládají pozitivní zkušenosti učitelů s využíváním audiovizuálních ukázek ve výuce zeměpisu. Jejich výhody spočívají zejména v názornosti, vizuálním sdělení, zpestření hodiny, motivaci žáků, předání dostatečného množství informací za krátký čas. Kromě přínosů a výhod mají své nevýhody a úskalí. Mezi ně patří zejména časová náročnost, dostupnost vhodných ukázek, možná nepozornost žáků při realizaci, avšak i tyto aspekty lze částečně eliminovat, viz předchozí kapitoly. Zařazení a výběr konkrétních typů audiovizuálních ukázek závisí především na probírané látce, nicméně je vhodné jejich zařazení, pokud chceme nějakou látku či jev názorně ukázat, protože je obtížná na představivost nebo jí chceme žákům přiblížit (např. život v jiných zemích světa). V tomto ohledu jsou audiovizuální ukázky nenahraditelnými a měly by být součástí vyučovacích hodin učitele. Nejvíce používanými typy ukázek jsou krátké animace, dokumenty, cestopisné dokumenty a reportážní zprávy. Zařazení ukázky v konkrétní vyučovací hodině záleží čistě na daném učiteli, co chce ukázkou docílit a jakou roli ukázka bude plnit. Vždy by mělo být její zařazení opodstatněné, jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách. Další součástí audiovizuálních ukázek by měla být doplňková práce s nimi, vždy je zapotřebí s ukázkou dále pracovat a zapojit do práce s ní zejména žáky, abychom předešli nepozornosti žáků a ukázka plnila svůj učební účel. Návrhy, jak pracovat s audiovizuálními ukázkami v hodině jsou popsány v předešlých kapitolách. Dotazovaní učitelé a následně i žáci nám potvrdili, že ukázky mají pozitivní vliv na jejich představivost, pochopení a zapamatování promítaného obrazu. Jednoduše řečeno, co žák může slyšet a zároveň vidět, má mnohem vyšší účinnost v učení než pouhý výklad. V tomto ohledu lze také zabránit mimo jiné tvorbě tzv. miskonceptů u žáků tím, že dostávají ihned názornou ukázkou a zpětnou vazbu. Z uvedeného lze říci, že audiovizuální ukázky jsou účinným prostředkem a vhodnou didaktickou metodou ve výuce. Závěrem je nutno podotknout, že audiovizuální ukázky, i přes všechny jejich přínosy, by se neměly stát jedinou možností předávání informací žákům, neměly by ve vyučovacích hodinách převládat. Současní i budoucí učitelé by je měli brát jako užitečnou doplňkovou vyučovací metodu.

8 POUŽITÉ ZDROJE

ADLER, Rudolf. *Filmová/audiovizuální výchova. Proč a jak*. Metodický portál: Články [online]. 14. 03. 2011, [cit. 2014-03-19]. Dostupný z www: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/10785/FILMOVAAUDIOVIZUALNI_VYCHOVAPROC-A-JAK.html>. ISSN 1802-4785.

BEIEROVÁ, Brigitte. *Kronika filmu*. Praha: Fortuna, 1995. ISBN 80-85873-39-7.)

BORDWELL, David, THOMPSONOVÁ, Kristin. *Dějiny filmu: přehled světové kinematografie*. Praha: AMU, 2007, 679 s.).

ČESKÁ REPUBLIKA. Zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon). In: Sběrka zákonů. 2000, ročník 2000, částka 36, číslo 121. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2000-121>

ENVIROEXPERIMENT: Lidský zrak. 2017. [online]. [cit. 2018-06-15]. Dostupné z: <http://www.enviroexperiment.cz/fyzika-2-stupen-zs/lidsky-zrak>

FRANCOVÁ, Anna. Měření sociální žádoucnosti v podmínkách zkouškové situace [online]. Praha, 2014. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. [cit. 2018-06-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/download/130126254>

GAUTHIER, Guy. *Dokumentární film, jiná kinematografie*. Translated by Ladislav Šerý. 1. vyd. V Praze: Akademie múzických umění, 2004. 507 s. ISBN 8073310236

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 2005. Portál, Praha, 46 s.

HNÁT, Jaroslav. *Výukový film jako nositel učební informace* [online]. Brno, 1972, 1972 [cit. 2018-06-07]. Dostupné z: pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=8456&edmc=8456

CHÁROVÁ, Drahoslava. *Analýza využití didaktických prostředků ve výuce zeměpisu se zvláštním zřetelem k učebnicím* [online]. Brno, 2010. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Dana Hübelová. [cit. 2018-06-11]. Dostupné z: <<https://is.muni.cz/th/wsfyf/>>

ISO 15706-1:2002. Information and documentation – International Standard Audiovisual Numer – Part 1: Audiovisual work identifier. Geneva: International Organization for Standardization, 2002-11-15, 2008-10-03. 12 s.

JANÍK, Tomáš et al. *Didaktické prostředky a média ve výuce fyziky, zeměpisu a anglického jazyka* [online]. In: MU Brno, 2008, [cit. 2018-06-11]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/qz4h1/Priloha_c.1

Poster_Didakticke_prostredky_a_media_ve_vyuce_fyziky__zemepisu_a_anglickeho_jazyka.pdf

KAPLÁNEK, Michal. *Animace: studijní text pro přípravu animátorů mládeže*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0565-4.)

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 8. vyd., v SPN vyd. 3., rozšířené a doplněné. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2010. ISBN 9788072354467.

KRÁTKÁ, Jana, VACEK, Patrik. *Audiovizuální edukace jako součást mediální výchovy*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4684-9, s. 7.)

KUPŠČ, Jarek. *Malé dějiny filmu: ilustrovaný průvodce světovou kinematografií od počátků po současnost*. Praha: Cinemax, 1999. ISBN 80-85933-33-0.

LEDVINKA, František. *Otázky realizace výukových filmů* [online]. Praha, 1970, [cit. 2018-06-07]. Dostupné z: pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=8786&edmc=8786

LEARY, Mark Richard, & KOWALSKI, Robin (1990). Impression management: A literature review and two-component model. *Psychological Bulletin*, 107, 34-47

MAŇÁK, Josef avŠVEC Vlastimil. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.)

MEZINÁRODNÍ AGENTURA ISAN. ISAN User Guide. 2005. [online]. Version: 2.2. Geneva: ISAN International Agency, [cit. 2011-07-16]. 34 s. Dostupný z: http://www.isan.org/docs/ISAN_User_Guide_2.2.pdf

MORGAN, David. *Paradigms Lost and Paradigms Regained. Methodological Implication of Combining Qualitative and Quantitative Methods*. *Journal of Mixed Methods Research*, 1, 2007. s. 48–76.

- NICHOLS, Bill. *Úvod do dokumentárního filmu*. Praha: Akademie múzických umění v Praze a JSAF / Mezinárodní festival dokumentárních filmů Jihlava, 2010. s. 34. ISBN 978-80-7331-181-0)
- PETERSON, Rune a kol. *The Use of Verbo-Visual Information in the Teaching of Geography--Views from Teachers*. [online]. Washington, 1991, [cit. 2018-06-15]. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED342047.pdf>
- PRŮCHA, Jan, VETEŠKA, Jaroslav. *Andragogický slovník*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4748-4.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, 184 s. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- REZEK, Roman. *Výukový film*. 2018.[online]. [cit. 2018-06-06]. Dostupné z: https://firemnividea.eu/odborna-temata/filmovy_zanr/vyukovy-film/
- SKLENÁŘ, Václav (1974): *Deset kapitol o dokumentárním televizním filmu*. Praha, Státní pedagogické nakladatelství.
- SLOVÁK, Marek. *Dějiny české kinematografie I. (1988 – 1945)*, 2011. [online]. [cit. 2018-03-07]. Dostupné z: http://www.truhla.cz/predmety/film_seminar/Dejiny_ceske_kinematografie_I-%20Marek%20Slovak.pdf.)
- ŠMEJKAL, Petr. *Role informačního specialisty v procesu Competitive Intelligence*. ProInflow, 2010. [online]. [cit. 7-01-2011]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/journals/index.php/proinflow/article/view/867/995>
- ŠVARŤÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- THOMPSONOVÁ, Kristin, BORDWELL, David. *Dějiny filmu*. 2.vyd.Praha: AMU/NLN, 2011. ISBN 978-80-7331-207-7)
- VALÍŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana, BUREŠ, Miroslav. *Pedagogika pro učitele*. 2., rozš. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2011. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3357-9.)
- VELEZ DE CASTRO, Fátima. O(s) lugar(es) do Cinema na educação geográfica. Universidade de Alicante, Espanha pp. 433-443, 2015.)

VOHRADSKÝ Jiří. Výukové metody, 2009. [online]. Dostupné z:
https://www.cdmvt.zcu.cz/storage/navody/Simbartl_Stich.../vyukovemetody.doc)

9 SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Taxonomie výukových metod dle Maňák a Švec (2003).....	17
Tabulka 2- Osnova polostrukturovaného rozhovoru s pedagogy zeměpisu.....	30
Tabulka 3- Osnova polostrukturovaného rozhovoru s ohniskovými skupinami žáků jednotlivých dotazovaných pedagogů	32

10 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

AU= audiovizuální ukázka

ISAN= International Standard Audiovisual Number

PdF MU= Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity

KLDR= Korejská lidově-demokratická republika

11 SEZNAM PŘÍLOH

1. Přepisy rozhovorů s pedagogy a ohniskovými skupinami žáků

Příloha č. 1: Přepisy rozhovorů s učiteli a ohniskovými skupinami žáků

Učitel 1: délka praxe 8 let, gymnázium

Učitel 2: délka praxe 15 let, gymnázium

Učitel 3: délka praxe 8 let, základní škola

Učitel 4: délka praxe 14 let, základní škola

Učitel 5: délka praxe 6 let, základní škola

Učitel 6: délka praxe 1 rok, gymnázium

Učitel 7: délka praxe 8 let, základní škola

Učitel 8: délka praxe 3 roky, gymnázium

Otázka č. 1

Jaké máte zkušenosti s využíváním audiovizuálních ukázek (AU), (jako jsou různá výuková videa, krátké video ukázky, animace, dokumenty) ve Vašich hodinách zeměpisu? Máte spíše negativní či pozitivní zkušenosti? Proč?

Učitel č. 1: *Zkušenosti jsou různorodé. Snažím se je ve svých hodinách maximálně využívat, samozřejmě záleží na časových možnostech a také na skladbě třídy. Pokud je to třída, kde jsou žáci poněkud neklidnější a neukázněnější, tak AU moc času nevěnuji. Na nižším gymnáziu mám zkušenosti určitě pozitivní, protože na nižším gymnáziu je učivo, které se hodí více ukázat vizuálně (např. sopečná činnost, zemětřesení, vesmír). Na vyšším gymnáziu jsou to spíše různé cestopisy z regionální geografie.*

Učitel č. 2: *Prakticky v každém ročníku se snažím zařazovat audiovizuální ukázky do výuky, takže zkušenosti s audiovizuálními ukázkami mám a spíše pozitivní, protože většinou přinesou studentům nějaký užitek a profit, z toho důvodu je využívám.*

Učitel č. 3: *Zkušenosti mám rozhodně pozitivní. Využívám AU často ve výuce, hlavně kratší výuková videa např. z Youtube. Stahuji i dokumenty z archivu České televize.*

Učitel č. 4: *Určitě mám pozitivní zkušenosti. Ukázky žáky zaujmou, je to zpestření hodiny. Ale pozor na jednu negativní zkušenost a tou je, že žáci, když se pustí nějaké video, tak to berou, že mají v tu chvíli volno. To je jediná negativní zkušenost. Jinak pozitivní.*

Učitel č. 5: *Zkušenosti mám jen pozitivní. Většina žáků si lépe představí daný proces (např. podsouvání litosférických desek, tsunami aj.) či situaci (např. režim v KLDL). Použitím AU se stane hodina zajímavější, pestřejší.*

Učitel č. 6: *Ráda je využívám, je to zpestření hodiny. Zkušenosti s nimi mám pozitivní. Problém je ale s vyhledáním vhodných AU do hodin, většina z nich se musí sestříhat, aby nebyly tak dlouhé, aby zachycovali ty nejdůležitější informace.*

Učitel č. 7: *Zkušenosti mám. Většinou kladné, protože AU vyučovací hodiny zpestří a žáci začnou více vnímat, jsou pak více namotivováni k práci v hodině.*

Učitel č. 8: *Audiovizuální ukázky do výuky pravidelně zařazuji, osvědčila se mi jejich názornost a žáci si více daný jev zapamatují. Využívám spíše kratší videa, aby žáci udrželi pozornost a hodina neztrácela spád.*

Otázka č. 2

Jaké mají, dle Vašich zkušeností, audiovizuální ukázky přínosy?

Učitel č. 1: *Určitě jedním z hlavních přínosů je představivost. Díky cestopisným a dokumentárním ukázkám mohu lépe žákům přiblížit život v jiných vzdálenějších zemích, které nemůžou na vlastní oči poznat. U mladších žáků vidím jako přínosné zejména animace, které zajistí lepší pochopení a hlavně představivost probírané látky. Faktem je, že látku, kterou vidí a slyší, si lépe pamatují.*

Učitel č. 2: *Myslím, že přínos mají především v tom, že se studenti seznámí s tím regionem více. Umí si díky videu představit zemi a život v ní lépe než jen z mluveného slova bez obrazu. Další přínos určitě vidím v obohacení výuky. Studenti nemají pocit, že se učí pouze teorii, ale nahlídnout i do praktického života v daných zemích. Velký přínos mají ve fyzické geografii, kde se seznámí s tím, jak funguje např. sopka, pohyb litosférických desek apod. Umí si to díky videu nebo té animaci lépe představit.*

Učitel č. 3: *Motivace pro studenty a jejich názornost, je to něco jiného než statický obraz.*

Učitel č. 4: *Zpestření hodiny, žáci si díky nim více zapamatují, představí nějaký jev či region. Také jim to zvětší ten všeobecný přehled, dozvědí se více informací, díky videu.*

Učitel č. 5: *Animace znázorňují proces, u žáků dochází k lepšímu pochopení. Obrázek či nákres na tabuli nedokáže přiblížit danou situaci, slabší žáci si nedokážou proces představit. Spoustu informací z krátkých ukázek si žáci díky vizuálnímu efektu dokážou lépe zapamatovat a následně při testu vybavit*

Učitel č. 6: *Hlavně změna stereotypu u žáků, zpestření hodiny, rozvoj mediální výchovy, je to jeden ze zdrojů informací.*

Učitel č. 7: *Vtáhnou žáky více do děje, zpestření, motivace. Lépe učivo pochopí, představí si a později i vybaví.*

Učitel č. 8: *Video na katastrofy milují, většinou pak na začátku každé hodiny vykřikují „Paní učitelko, pustíme si zase nějakou katastrofu!“ Žáci si poté hodně zapamatují a snáze si danou problematiku vybaví.*

Otázka č. 3

Troufnete si říci, dle Vašich zkušeností, že audiovizuální ukázky žákům pomáhají? Pokud ano, v čem? Např. v zapamatování, v představitosti, v porozumění látce?

Učitel č. 1: *Za mě určitě. Když píšou test, tak je vidět, že si pamatují právě ty informace, které viděli na videu. Takže můžu říci, že si látku pamatují lépe s využitím AU.*

Učitel č. 2: *Hlavně v představitosti a v porozumění. Především různá videa a animace ve fyzické geografii jim pomáhají si jev lépe představit (např. proudění atmosféry, sopečná činnost atd.)*

Učitel č. 3: *Určitě, ve všem. Informace jim tak přirozeně zůstanou v hlavě.*

Učitel č. 4: *Ano, žáci si díky videu informace v něm obsažené lépe zapamatují, představí si lépe danou skutečnost a později se jim lépe vybaví (např. v testu).*

Učitel č. 5: *Využití AU se jednoznačně promítá do celkového učení žáků i známky ze zeměpisu. Od žáků samotných pracují s informací, že si informace lépe pamatují. U testů si informace vybaví. Pozitivní je rozhodně to, že i žáci, které zeměpis nebaví, si dozví méně násilnou formou zajímavé informace a jsou schopni dané informace uplatnit v testu.*

Učitel č. 6: *Je to jiný druh aktivity, takže určitě pomáhají. Např. u různých animací, které znázorňují pohyby země, vesmír apod. si žáci jevy lépe představí a pochopí, lépe*

než z výkladu nebo obrázku. Každý žák se ale jinak učí, někomu tedy může vizuální podoba výrazně pomoci.

Učitel č. 7: Troufnu si říci, že ano, pomáhají. Bezpochyby v představitivosti učiva a také v jeho lepším zapamatování a následném pozdějším vybavení.

Učitel č. 8: Velmi se mi osvědčila videa na ropné katastrofy, tsunami, zemětřesení apod. – díky videím si žáci dovedli mnohem lépe uvědomit, jaký to může mít dosah, a mohli jsme s tím poté dále pracovat a odkazovat se na video.

Otázka č. 4

Mají audiovizuální ukázky, dle Vašich zkušeností, nějaké nevýhody? Jsou s jejich používáním spojena nějaká rizika či úskalí?

Učitel č. 1: Jejich časová náročnost, určitě. A také, že je těžké najít vždy vhodné video ke každé probírané látce. Takže se dají využít jen k některému učivu, ne ke všem tématům.

Učitel č. 2: Jedna z nevýhod je délka ukázek. Já si například musím nějaké delší ukázky sestříhat, vybrat jen to, co se do výuky hodí a hlavně, aby nebyly tak časově náročné.

Učitel č. 3: Časová náročnost. A některé dokumenty jsou složitější na pochopení, používají odbornější výrazů, tak u těch musím video stopovat a popřípadě dovysvětlit.

Učitel č. 4: Časová náročnost a udržení pozornosti žáků. Je potřeba s videem pracovat a zaměstnat žáky aktivitami.

Učitel č. 5: Nevýhodou je selhání techniky, např. problémy se zvukem. U animace bez problému, ale u komentované ukázky či dokumentárního filmu je to v hodině téměř neřešitelný problém. A také možná nepozornost žáků.

Učitel č. 6: Problém je najít opravdu dobré video, které bude zapadat do výuky, tak jak potřebuji. Další problém je vnímání AU žáky. Často považují video za možnost odpočinku a možnost nedávat pozor. Pokud nedostanou konkrétní úkol k videu, často ho nesledují.

Učitel č. 7: Těžko hledat nevýhody. Pokud se vybere vhodná AU a vhodně se s ní v hodině pracuje, tak žádné nevýhody nemají. Možná je tu riziko, že žáci nemusí

dávat pozor při puštění AU, ale pokud se zvolí vhodná aktivita, tak se může eliminovat.

Učitel č. 8: Ano, někdy žáci „nemají svůj den“ a AU nevnímají. Proto od toho musím někdy upustit a zařadím to např. až další hodinu. Někteří žáci, pro které je video těžší se ztrácí a nepochopí ho (proto zařazuji vždy následný rozbor v různých podobách). Je vždy potřeba shlédnout dané video předtím, než ho pustím ve třídě, abych zjistila, jestli se neobjevují nějaké nevhodné věci, či zda video opravdu bude k užítku a je dobře udělané a srozumitelné.

Otázka č. 5

Jaká je podle Vás optimální délka audiovizuálních ukázek? Jak dlouhé ukázky se Vám osvědčilo využívat a z jakých důvodů?

Učitel č. 1: Nejlepší jsou krátko sekvenční ukázky (10-15 min), animace, ale těch upřímně moc dostupných není, popřípadě jsou to již multilicenční předprodeje, které naše škola nezakupuje. Těch delších ukázek je k dispozici více, ale do vyučovací hodiny se úplně nehodí, z důvodu jejich časové náročnosti, kdy narušují koncept vyučovací hodiny.

Učitel č. 2: Maximálně 20 minut. Nejvíce ale pracuji s 10 minutovými ukázkami. Z toho důvodu, že studenti udrží pozornost a také je v těch kratších ukázkách nashromážděno více informací než v těch delších.

Učitel č. 3: Pár minut. Studenti se těší na video, jsou namotivováni.. Při těch delších ukázkách už ztrácejí pozornost. Takže u mě opravdu 5-10 minut ukázka. Některé animace jsou i na několik sekund. Někdy pustím dokument i na celou hodinu spolu s pracovním listem.

Učitel č. 4: Z mých zkušeností 10-15 minut. Při delších ukázkách již žáci neudrží nepozornost a také z časových důvodů, aby se ve vyučovací hodině stihlo také další učivo.

Učitel č. 5: Za optimální délku považuji cca 5 – 10 min. Nejčastěji využívám ukázky o délce do 10 min.

Učitel č. 6: Rozhodně bych se držela pod 3 minuty, delší videa nemají cenu. Ideální délka mezi 1-2 minutami. Při delších ukázkách žáci ztrácejí pozornost.

Učitel č. 7: Max. 20 min a klidně i kratší (10-15 min).

Učitel č. 8: *Nejčastěji cca 5-7 minut maximálně. Pokud zařadím delší výukové video, mají žáci za úkol psát si př. alespoň 10 poznámek, aby udrželi pozornost.*

Otázka č. 6

Při jaké příležitosti (kdy) se rozhodnete audiovizuální ukázkou do výuky zařadit?

Učitel č. 1: *Snažím se je zařazovat v rámci regionálního zeměpisu, regionální geografie světa, aby si studenti udělali představu o probírané zemi. AU také zařazuji i v rámci fyzické geografie pro lepší představivost probírané látky (např. animace, jak vzniká pohoří, vznik a ústup ledovců atd.) Cílem je většinou zajistit lepší představivost u studentů. A dále pak ukázat konkrétní případy způsobu života v jiných zemích světa, seznámit studenty s aktuálním politickým děním.*

Učitel č. 2: *Nejčastěji ji zařazuji při výuce regionální geografie, zde vesměs pravidelně. Snažím se studentům probíraný region či stát přiblížit a ukázat jim, jak odlišný může být život u nás a v jiných místech světa. Za prvé chci ztraktivnit a zkvalitnit výuku. Za druhé chci rozšířit znalosti a zkušenosti studentů s regiony či státy*

Učitel č. 3: *Hodně je využívám v 6. třídě, kde se probírá fyzická geografie. Zde zařazuji hodně animací například k litosféře nebo zemětřesení, sopečná činnost. Pak, když probíráme regionální geografii, tak zařazuji krátké videa o různých státech. Chci namotivovat studenty rozhodně a také názorně jim něco ukázat.*

Učitel č. 4: *Vlastně kdykoliv. V zeměpisu se dá skoro na každé téma pustit nějaká ukáзка, hlavně tedy z regionální geografie. Když chci žákům něco více přiblížit, např. nějakou zemi, region, kam se třeba nepodívají. Pouštím videa týkající se přírody, památek a zajímavostí té země. Také, je to jakýsi prostředek zpestření hodiny, motivující faktor pro žáky.*

Učitel č. 5: *Ukázkou zařazuji u témat, která si nelze lehce představit nebo když chci, aby se žáci dozvěděli více informací (jedná se nejčastěji o doplňující informace, zajímavosti). Jednoznačně chci docílit autentičnosti, lepšímu porozumění, uvědomění si rozmanitosti světa.*

Učitel č. 6: *Většinou, když chci žákům něco přiblížit více, když je něco těžší na představivost. I jako kritický náhled na média (součástí mediální výchovy), zpestření hodiny, doplnění hodiny, někdy supluje výklad, evokace a motivace žáků.*

Učitel č. 7: *Většinou je zařadím u učiva, které je pro žáky složité si představit. Např. téma vesmír, tam je opravdu těžké si představit, jak jsou například vzdálené planety od sebe, další téma je sopečná činnost nebo pohyby litosférických desek.*

Učitel č. 8: *Například pro úvodní motivaci k novému tematickému celku, pro oživení, pokud vidím, že třída přestává vnímat, nebo pro vysvětlení dějů (př. zemětřesení). Pro vysvětlení a upevnění dějů/jevů. Cílem je prohloubení a pochopení daného tématu, případně rozšíření tématu.*

Otázka č. 7

Jak často audiovizuální ukázky ve výuce používáte?

Učitel č. 1: *Může se stát, že v jednom týdnu je využiji třeba v každé hodině, výukové video nebo animaci. Někdy se stane to, že celý týden AU do výuky nezařadím, záleží na probírané látce.*

Učitel č. 2: *Záleží, jakou zemi zrovna probíráme, na její atraktivitě a velikosti. Např. když probíráme JV Asii, tak pouštím ukázku z Indonésie a z Vietnamu, vždy si vyberu 2 státy, které chci ukázat blíže. Je to zpravidla 1x za 2-3 vyučovací hodiny, snažím se nacházet vhodné ukázky a využívat je.*

Učitel č. 3: *V podstatě můžu říci, že v každé nebo každé druhé hodině, takže je využívám docela často.*

Učitel č. 4: *Cca 1x za 14 dní. Ale někdy i víckrát. Záleží na látce.*

Učitel č. 5: *V 7. ročníku využívám AU průměrně každou druhou hodinu. Vzhledem k ŠVP je možností opravdu mnoho (7. ročník = polární oblasti, Austrálie a Oceánie, Afrika, Amerika, Asie). V 9. ročníku využívám AU průměrně každou druhou až třetí hodinu. AU se věnují náboženství, chudinské čtvrti, politickému režimu či ozbrojeným konfliktům*

Učitel č. 6: *Záleží na tématu, ale řekněme tak každou 4. hodinu*

Učitel č. 7: *Často ne. Tak například 1 nebo 2 do měsíce, záleží na probírané látce.*

Učitel č. 8: *U každé třídy a tématu je to trochu jiné, záleží na dostupnosti nebo vhodnosti AU. Ale pravidelně několikrát do měsíce.*

Otázka č. 8

Zařazujete audiovizuální ukázky spíše na začátku nebo ke konci hodiny?

Učitel č. 1: *Přiznám se, že je zařazuji spíše ke konci hodiny v rámci souhrnného opakování probrané látky. Někdy se stane, že je zařadím i uprostřed hodiny, když žáky seznamuji s novou látkou (např. již zmíněný vznik pohoří apod.), aby hned měli názornou ukázkou.*

Učitel č. 2: *Spíše na začátku jak úvod do regionu. Pokud se video týká České republiky, tak na začátku, než daný region probereme, abych studenty namotivoval. Pokud probíráme např. Asii, Ameriku tam pouštím videa spíše na konci hodiny, za účelem shrnutí látky a, aby si žáci ověřili informace, které v průběhu hodiny dostali.*

Učitel č. 3: *Podle potřeby. Záleží, co zrovna probírám. Někdy na začátku jako motivace a někdy v průběhu výkladu, aby si to představili a lépe pochopili. Delší ukázky dávám většinou na konec hodiny jako shrnutí.*

Učitel č. 4: *Podle potřeby. Používám je jak na začátku, tak ke konci hodiny. Na začátku za účelem motivace a jako úvod do hodiny. Na konci spíše jako souhrnné opakování, reflexe hodiny.*

Učitel č. 5: *Jak kdy. Nejčastěji v průběhu hodiny či na konci hodiny. Ráda s žáky diskutuji na dané téma, poté provedu zápis, poté použiji AU jako doplnění tématu.*

Učitel č. 6: *To je opravdu různé, v každé hodině jinak. Většinou ale na začátku, málo kdy na konci hodiny.*

Učitel č. 7: *Přijde mi to lepší AU na začátku hodiny, protože žáky namotivují a také je dobré si ukázkou následně rozebrat a dále s ní pracovat nebo na ni navázat výkladem.*

Učitel č. 8: *Záleží dle situace – někdy začátkem pro uvedení do tématu, někdy v průběhu, jindy na konci hodiny jako zakončení.*

Otázka č. 9

Jakým způsobem s ukázkou v hodině pracujete? Jak vypadá Vaše vyučovací hodina s využitím audiovizuální ukázky?

Učitel č. 1: *Když vezmeme v potaz např. regionální geografii, tak v případě probírané látky Jižní Asie, je věnována jedna vyučovací hodina Indii, zejména pak kastovníctví a podobným problematikám týkající se obyvatelstva. Pro tuto příležitost použiji právě ukázkové video týkající se Indie, které je trochu delší (cca na 30 minut) a k němu*

vytvořím pro žáky pracovní list s otázkami, na které musí v rámci puštěného videa hledat odpovědi. Na konci hodiny jsou žáci ohodnoceni za práci v hodině.

Učitel č. 2: Většinou studenti mají za úkol sledovat ukázkou a připravit si na ní nějaké 3 otázky i se správnými odpověďmi. Poté hrajeme takový kvíz, kdy jednotliví studenti pokládají otázky z ukázkou a ostatní na ně mají odpovídat. Někdy zařadím nějakou otázku z ukázkou i do testu-

Učitel č. 3: Pokud je to jen názorná ukázkou nebo jen čistě motivující, tak s ní déle nepracuji. Jen se studentů zeptám, co z ukázkou pochytily a zda něčemu nerozuměly. Pokud je to delší dokument, dostanou k němu otázky, na které během dokumentu odpovídají.

Učitel č. 4: Většinou žákům připravím pracovní listy, které se ukázkou týkají, oni ho musí vyplnit podle toho, co se dozvěděly. Nebo když začnu ukázkou pouštět, řeknu žákům, co uvidí a ať si zapisují informace, které je zaujmou, že pak o nich budeme diskutovat. Někdy mám také variantu, že video stopnu v průběhu nebo na konci a kladu žákům otázky. Aktivitami k ukázce jsou nuceni dávat pozor.

Učitel č. 5: Jde o to, o jaký typ AU se jedná. Pokud vysvětluji nějaký proces z oblasti fyzické geografie, nejprve žákům vyložím danou látku, přečteme si o ní v učebnici (většinou je zde vysvětlující obrázek, schéma). Poté pustím pro lepší pochopení animaci a znovu látku vysvětlím. Pokud se jedná o část dokumentárního filmu, která pojednává o zajímavostech, připravím si otázky, na které žáci během AU odpovídají. Jindy pustím AU pro lepší vyličení situace bez doprovázejících úkolů jako ukončení hodiny.

Učitel č. 6: Záleží na účelu videa, někdy mají studenti otázky, na které mají pomoci videa odpovědět, někdy je to pouze uvedení do problematiky, někdy námět k diskusi, někdy pouze doplnění předchozí činnosti.

Učitel č. 7: Většinou pustím ukázkou na začátku hodiny a poté s ní pracujeme. Je to buď formou pracovního listu, který mají žáci za úkol vypracovat během nebo po videu nebo bez pracovního listu a to formou diskuze.

Učitel č. 8: Po zhlédnutí ukázkou následuje buď společný rozbor, případně práce ve skupině/dvojicích, kde žáci vyplňují pracovní list k tématu z videa, případně zadám úkoly, které pak vymýšlí. Pokud je video delší mají za úkol psát si poznámky, aby se učili dělat si výpisky. V případě, že je video kratší, shlédneme ho většinou dvakrát.

Na závěr společně video rozebereme, abych si ověřila, zda všichni pochytili myšlenku, shrneme.

Otázka č. 10

Jaké typy audiovizuálních ukázek nejčastěji používáte ve výuce?

Učitel č. 1: *Snažím se ve svých hodinách co nejvíce využívat různé dokumentární filmy, dokumentárně cestopisné filmy, animace, někdy i reportážní zprávy aktuální apod.*

Učitel č. 2: *Cestopisné filmy, případně krátké ukázky z daných regionů, např. České pexeso, Objektiv, Toulavá kamera atd.*

Učitel č. 3: *Hodně animace a krátké ukázky týkající se zajímavosti o zemích (přírodní fenomény apod.)*

Učitel č. 4: *Mám k dispozici hlavně DVD týkající se regionální geografie. Jedno DVD vždy obsahuje několik cestopisů o více zemích, takže pustím vždy krátký dokument o zemi, kterou probíráme z DVD. Animace, přiznám se, nepoužívám. Popravdě mě to nenapadlo, nevím o nich. Díky tomuto rozhovoru s nimi třeba začnu pracovat a využívat je. Ráda se přiučím. Místo nich spíše používám nástěnné mapy nebo obrázky v učebnici, ale určitě se o to teď budu zajímat více.*

Učitel č. 5: *Nejčastěji využívám cca 7 minutové ukázky shrnující informace o daném tématu. Tyto ukázky pouštím z webové stránky stream.cz. Jedná se o Slavné dny, Slavné značky, Vyrobeno v Česku). Občas využiju část dokumentárního filmu či animace (6. ročník).*

Učitel č. 6: *Reportáže z TV, animace, dokumentární filmy (pouze části), videa z Youtube.*

Učitel č. 7: *Nejvíce využívám animace různých geo. procesů. Poté krátké dokumentární filmy a krátké reportážní zprávy z internetu.*

Učitel č. 8: *Animace (př..server Youtube Nezkreslená věda, The inner biology of the cell), části dokumentů, cestopisů, na serveru Stream (sekce Slavné dny a Katastrofy), případně pokud naleznu nějaký vhodný článek k aktuálnímu tématu a je v něm video, tak to.*

Polostrukturované rozhovory s ohniskovými skupinami žáků

Ohnisková skupina č. 1: 4 žáci 3. ročníku vyššího gymnázia (vyučuje učitel 1.)

Ohnisková skupina č. 2: 4 žáci 7. ročníku gymnázia (vyučuje učitel 2.)

Ohnisková skupina č. 3: 5 žáků 9. třídy základní školy (vyučuje učitel 3.)

Ohnisková skupina č. 4: 5 žáků 9. třídy základní školy (vyučuje učitel 4.)

Ohnisková skupina č. 5: 5 žáků 7. třídy základní školy (vyučuje učitel 5.)

Ohnisková skupina č. 6: 5 žáků 9. třídy základní školy (vyučuje učitel 6.)

Ohnisková skupina č. 7: 4 žáci 6. třídy základní školy (vyučuje učitel 7.)

Ohnisková skupina č. 8: 4 žáci 2. ročníku nižšího gymnázia (vyučuje učitel 8.)

Otázka č. 1

Jaké máte zkušenosti s audiovizuálními ukázkami (AU), (jako jsou různá výuková videa, dokumenty, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy apod.), které využívá p. učitel/ka v hodinách zeměpisu? Máte spíše negativní či pozitivní zkušenosti? Proč?

Ohnisková skupina č. 1:

Hodnotím je velice pozitivně, je to zpestření hodiny a ještě nám pomáhají.

Určitě pozitivní. Umíme si pak některé věci lépe představit.

Jsou v hodinách určitě pozitivní a většinou díky nim získáme spoustu nových informací.

Jsou velice pozitivní. Díky nim snáze pochopím danou látku.

Ohnisková skupina č. 2

Moje osobní zkušenosti s AU v hodinách je pozitivní. Je to zpestření hodiny a hlavně obsahují hodně informací v relativně krátkém čase.

Jsou velice pozitivní. V zeměpise se musí hodně věcí představit vizuálně a AU jsou jednou z těchto pomůcek, jak si představit něco lépe.

Rozhodně pozitivní zkušenosti. Látku viděnou v AU si lépe zapamatuji.

Pozitivní, protože pomocí AU máme zpestřenou hodinu.

Ohnisková skupina č. 3

Určitě pozitivní zkušenosti, je to zpestření hodiny a baví mě.

Pozitivní. Jakékoliv AU jsou zábavné a díky nim si látku lépe zapamatuji.

Rozhodně pozitivní. Je to jiné vysvětlení látky, zábavnější metoda

Pozitivní zkušenosti, něco nového se dozvíme a naučíme.

Zkušenosti jsou pozitivní. Videá, která nám p. učitelka pouští jsou krátká a informativní.

Ohnisková skupina č. 4

Zkušenosti s nimi máme a za mě můžu říci, že pozitivní. Je to vždy zpestření hodiny a získávání informací jiným způsobem.

Určitě pozitivní. Můžeme se podívat na památky, o kterých se bavíme a vidět je tak, jak vypadají ve skutečnosti. Také získáme více informací.

Asi pozitivní. Koukáme na různé AU už od 6. třídy a myslím, že toho víme díky nim více.

Pro mě jsou rozhodně pozitivní, protože můžeme vidět některé památky, které na vlastní oči neuvidím a díky AU ano. Dozvim se díky AU i zajímavosti, které nám p. učitelka nestihla říct.

Pozitivní. Vyučovací hodiny s AU jsou mnohem zábavnější.

Ohnisková skupina č. 5

Určitě pozitivní. Můžeme si to ukázat, vidět to. Ne všechno si dokážeme představit a AU nám v tom pomáhají.

Paní učitelka nám pouští AU často. Jsou pozitivní, protože se dovím nové informace.

Určitě pozitivní, protože si danou skutečnosti lépe zapamatuji a dozvim se, jak něco probíhá v přírodě.

Pozitivní, chtěla bych, aby se AU využívaly častěji. Dokážu si látku díky AU lépe představit.

Pozitivní. Dozvíme se více, než nám řekne p. učitelka. Jsou zábavné a zároveň poučné.

Ohnisková skupina č. 6

Mám na ně pozitivní názor. Můžeme si totiž vizuálně ukázat a probrat dané téma, což je podle mě mnohem lepší, než pouhý výklad.

Rozhodně pozitivní, hodina je zábavnější a možná se více soustředíme, když se pustí nějaká AU.

Jsou vždy pozitivní. Je to jiná forma učení, než na co jsme zvyklí.

Zkušenosti s AU mám pozitivní, zapamatuji si díky AU více než třeba z četby, z výkladu.

Jsou pozitivní, protože se dozvíme více věcí a celkově nás některé videa zasvěťí více do toho, co probíráme.

Ohnisková skupina č. 7

Pozitivní, pomáhají mi si některou látku lépe představit.

Také pozitivní, určitě. Lépe si to představím.

Hodnotím je pozitivně. Jsou vzdělávací a poučné.

AU hodnotím velice pozitivně, látku nebo jevy, které vidím, si lépe zapamatuji a představím, je to jiná náplň hodiny.

Ohnisková skupina č. 8

Určitě pozitivní. Dozvim se něco navíc, co se v běžné hodině nebo z učebnice nedozvím.

Pozitivní, protože je dobré vidět, jak to vypadá v jiných zemích a, jak se tam žije.

Pozitivní, protože se dozvíme něco nového, než jen to, co nám řekne p. učitelka. Vím, co se jinde ve světě děje.

Ukázky jsou dobrým zdrojem zajímavých informací, takže za mě pozitivní zkušenost.

Otázka č. 2

Jaký mají pro Vás zmiňované audiovizuální prostředky přínos? Pomáhají Vám v učení? Například, že si látku nebo daný jev či region lépe zapamatujete, pochopíte nebo představíte?

Ohnisková skupina č. 1

Mě velice pomáhají v učení, lépe si pak pamatuji látku.

Ano, přesně v tom, co je napsané výše.

Ano, pomohou nám v učení a v rozšíření všeobecného rozhledu.

Přínosem určitě jsou. Je to zpestření hodiny a změna. Navíc nám AU pomůžou v představivosti i pak v samotném učení, zapamatování.

Ohnisková skupina č. 2

AU nám pomáhají v zapamatování určité látky a také v porozumění.

Ano, představíme si to lépe a také zapamatujeme.

Ano, lépe si to zapamatuji. Také zjistíme, jak vypadá příroda a jak se žije v okolních zemích.

Ano, je to vizuální, tedy ukázané. Lépe si to představíme a zapamatujeme

Ohnisková skupina č. 3

Ano, můžu říci, že mi AU pomáhají. Dokážu si látku lépe představit a tak i pochopit, když to vidím.

Ano, AU jsou pro mě přínosná. Pomáhají mi si látku lépe zapamatovat a pochopit.

Ano, umím si látku pak lépe představit a celkově pochopit danou látku, o které nám říkala p. učitelka.

Ano. Stává se mi často, že v testu si vzpomenu právě na to, co bylo ve videu a napíšu to. Takže si to díky AU lépe zapamatuju.

Rozhodně ano. Také si látku lépe zapamatuji a představím.

Ohnisková skupina č. 4

Ano, myslím si, že mají přínos. Rozhodně si látku lépe zapamatuji a také představím, když ji mohu vidět. Je to rozhodně lepší, než když nám p. učitelka jen vykládá.

Určitě mají velký přínos. Je to zpestření hodiny a lépe si látku později vybavím, protože tím, jak to vidím, tak si to uchovám v paměti.

AU mají přínos v tom, že si lépe představím daný stát a je to více zábavné, než pouhý výklad a psaní zápisků.

Přínos určitě mají, protože, když něco vidím, tak si to lépe zapamatuji. Hlavně si danou skutečnost mohu i lépe představit než když to jen slyším. Také se díky AU dozvíme více zajímavostí, které v hodině nestihneme říct.

Pro mě mají hlavní přínos v tom, že si díky AU lépe vše zapamatuji. To, co vidím a zároveň slyším, si později umím lépe vybavit, než když to je slyším.

Ohnisková skupina č. 5

Mě opravdu pomáhají. Při testu si vzpomenu na video a hned se mi to vybaví. Takže si informace z AU pamatuji déle.

Já si látku lépe zapamatuji, lépe se pak učím, když si to představím.

Ano mají pro mě přínos. Umím si to lépe představit po zhlédnutí AU, také lepší zapamatování.

Pro mě osobně jsou lepší než psaný text. Více si toho zapamatuji a hodina je s nimi taková lepší, pestřejší.

Látku si díky AU lépe zapamatuji a také lépe představím.

Ohnisková skupina č. 6

Ano, myslím, že přesně v tom pomáhají.

Určitě mají velký přínos v tom, že si to lépe představím i zapamatuji. Rozhodně lepší než opakovaně číst z učebnice.

Rozhodně mi pomáhají v učení. Z AU se dozvíme více než jen z učebnice.

Ano, souhlasím, že mi pomáhají, hlavně v zapamatování si informací.

Ano, mají pro mě přínos. Pomáhají mi v učení, lépe si to pak vybavím, když to vidím.

Ohnisková skupina č. 7

Ano, mají pro mě velký přínos, hodně pomáhají. Přesně tak, lépe si to představím, zapamatuji a porozumím.

Ano, mají. Lépe si jevy, realitu představím.

Ano, mají pro mě velký přínos, hodně pomáhají. Přesně tak, lépe si to představím, zapamatuji a porozumím.

Ano, látka je pro mě pak lépe zapamatovatelná.

Ohnisková skupina č. 8

Pomáhají mi v učení, protože si to lépe zapamatuji.

Ano, pomáhají mi si věci hlavně představit a taky zapamatovat. Vždy se pak vzpomenu, jak to bylo ve videu.

Je pravdou, že si věci, které jsou na videu, lépe zapamatují.

Látku si lépe zapamatují a jevy si lépe představíme.

Otázka č. 3

Jak dlouhé ukázky jsou pro Vás ideálními z hlediska udržení pozornosti a koncentrace?

Ohnisková skupina č. 1

Pokud je ukázka poutavá, klidně vydržím i celou hodinu.

Kolem 10 minut.

Pokud je AU zajímavá, tak vydržíme klidně i celou hodinu, záleží na výběru a tématu.

10-15 minut.

Ohnisková skupina č. 2

AU jsou vhodné kolem 10-15 minut.

30 minut, ale záleží na typu ukázky.

Pro mě je ideální tak 20 minut.

Pokud je to zajímavý dokument či film, tak klidně celou hodinu.

Ohnisková skupina č. 3

Upřímně mi nevadí dlouhé ukázky, pokud mě nějakým způsobem baví a zaujmou, třeba i na celou hodinu.

Pro mě jsou nejlepší krátké ukázky, tak 5 minut dlouhá ukázka či animace.

Také mám raději krátké ukázky, kolem 5 minut. Jen jako doplnění vysvětlení p. učitelky nebo jako shrnutí po výkladu.

Mně osobně nevadí dlouhé ukázky, můžou být i na celou hodinu, ale musí mě zaujmout a bavit.

Za mě jsou ideální 5-10 minut, protože jsou krátká a výstižná, potom už neudržím pozornost.

Ohnisková skupina č. 4

Ideální doba je pro mě asi 15-20 minut. Tuto dobu jsem schopen udržet pozornost. Když mě ale AU baví a zajímá, tak klidně i delší.

Za mě cca 10-15 minut ideální.

15-20 minut.

Pro mě jsou nejlepší na 15-20 minut. Když jsou delší, tak neudržím pozornost. Naopak moc krátká videa mi připadají, že je rychle shlédneme a moc informací, se nedozvíme.

Cca 20 minut jsou ideální.

Ohnisková skupina č. 5

Mě zeměpis moc baví, takže bych vydržela koukat na nějakou ukázkou i celou hodinu.

Já udržím pozornost tak 20 min.

Přibližně tak 15 min.

Když mě některé téma baví, tak vydržím klidně i 30 min.

15 minut.

Ohnisková skupina č. 6

Ideální jsou 5-10 minut.

Ideální jsou 5 minut.

Pokud je to zajímavé a poutavé, tak vydržím klidně celou hodinu.

10-20 minut.

Délka AU podle toho, co probíráme a jak je to zajímavé téma.

Ohnisková skupina č. 7

Mě by nevadila AU klidně i na celou hodinu.

15 min.

Ideální jsou tak 30 min ukázky.

Vydrželi bychom asi celou hodinu, ale lepší jsou tak na 10-15 min.

Ohnisková skupina č. 8

Asi okolo 15 minut.

5-10 minut.

Víceméně je mi to jedno. Pokud je téma ve videu zajímavé, klidně vydržím i celou hodinu.

U mě není problém udržet pozornost, takže délka u mě nehraje roli. Vždy se do videa zakoukám.

Otázka č. 5

Jaké typy zmíněných ukázek jsou pro vás nejvhodnější, nejzajímavější a proč? (dokumentární filmy, cestopisné dokumenty, animace, reportážní zprávy)

Ohnisková skupina č. 1

Cestopisné a dokumentární filmy. Přináší nám vždy užitečné informace a něco na víc.

Cestopisné a dokumentární filmy, protože je tam zachycena realita a dokážu si představit život a přírodu v jiných zemích.

Zajímá mě, jak se žije v jiných zemích, takže za mě cestopisné filmy i dokumentární.

Dokumentární filmy a animace, protože je to tam snáze vysvětlené.

Ohnisková skupina č. 2

Mě osobně vyhovují nejvíce různé animace a videa kresleně zpracované.

Různé dokumenty a cestopisy, kde se dozvíme více o kultuře a daném obyvatelstvu.

Cestopisné filmy, baví mě získávat informace o jiných zemích, jaké mají zvyky, kulturu apod.

Nejlepší jsou dokumentární filmy, obsahují hodně informací. Animace jsou dobré, když se vysvětluje nějaký jev, jako názorná ukázka.

Ohnisková skupina č. 3

Nejradši mám animace, některé jevy jsou díky nim lépe představitelné.

Mám ráda cestopisné ukázky, podíváme se do zemí, které jsou daleko a které třeba ani nenavštívíme.

Nemůžu konkrétně říci, protože záleží na probírané látce a ke každé je vhodnější něco jiného. P. učitelka ale vybírá většinou vhodná videa.

Dokumentární filmy. Vždy se dozvíme něco jiného, co jsme nevěděli.

Nejraději mám cestopisné ukázky o některých zemích a památkách.

Ohnisková skupina č. 4

Mě nejvíce baví cestopisné filmy. Dozvim se spoustu nových věcí o dané zemi, třeba i různé tradice, které neznáme.

Když nám p. učitelka pustí např. Planetu země a podobné AU. Mám ráda, i když se dozvim o osobních zkušenostech cestovatele, jeho poznacích, radách a tipech o nějaké zemi.

Nejvíce se mi líbí ty cestopisné ukázky, co p. učitelka pouští. Dozvíme se nové informace a víme, jak daná země vypadá.

Také mě nejvíce baví ty cestopisné filmy a ještě, když cestovatel vypráví své vlastní zážitky.

Určitě dokumentární filmy, přijde mi často zajímavé, co se v nich dozvíme. Animace p. učitelka moc nepoužívá.

Ohnisková skupina č. 5

Animace- pro znázornění něčeho, čemu nerozumím nebo si dokážu těžko představit. Hodně mě baví také dokumentární filmy.

Mně se nejvíce líbí dokumentární filmy, jsou poučné a je v nich hodně informací.“

Asi dokumentární filmy, které zachycují realitu.

Nejvíce dokumentární filmy například jsme naposledy koukali na dokument o Tsunami, to mě moc bavilo.

Cestopisné filmy, ukazují život druhých lidí, což je zajímavé a přínosné.

Ohnisková skupina č. 6

Nejlepší jsou krátké dokumentární filmy.

Asi dokumentární filmy, protože je v nich hodně informací navíc.

Mám rád dokumentární i cestopisné filmy, dozvíme se více informací a hodně z nich nám utkví v paměti. Animace jsou také přínosné, lépe si to představíme.

Spíše dokumentární filmy, protože je v nich dobře vyobrazen život lidí, zvířat v jiných částech světa.

Dokumentární filmy, zachycují život a realitu, jsou pro mě zajímavé.

Ohnisková skupina č. 7

Mně vyhovují nejvíce animace.

Animace a krátké dokumenty.

Mě baví všechny AU, které p. učitelka pustí. Všechny jsou poučné a něco si z toho odnesu.

Ano, mě také vyhovují AU, co pouští p. učitelka, vždy se naučíme něco navíc.

Ohnisková skupina č. 8

Dokumentární filmy jsou nejzajímavější.

Animace, když chci pochopit fungování nějaké jevu. Dokumentární filmy, když se chci dozvědět něco nového.

Mám rád cestopisné dokumenty, protože ukazují život v jiných krajinách, je to zajímavé a přínosné.

Animace- na znázornění něčeho, čemu nerozumím nebo si nedokážu představit. A také dokumentární kvůli jejich zajímavým informacím,